

Cumhuriyet'in Yüzyılı ve 26 Eylül Türk Dil Bayramı

Mehmet Kendirci, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0001-5201-0110

E-Posta: mehmet.kendirci@gop.edu.tr

Özet

Devletler bayramlarla var olur; bayramlar devletlerin kamusal alanlardaki en özel görünümünün cisimleştiği biçimlerdir. Bayramlar ve bayramlara içkin törenler cisimleşen görünümünün takibi için en uygun uzamlardır. Türkiye'deki kamusal bayramlar, Cumhuriyet'in kendi ideolojisinin ve temel güdülerinin 'biricikliğini' sunma çabasıyla iç içe geçmiştir. Tam da bu nedenle Türkiye'nin yüzyıllık Cumhuriyet deneyiminde bayramlar aynı zamanda bir mücadele alanı olarak da değerlendirilmektedir. Gerçekten de, Türkiye'deki ulusal ve resmi bayramlar gözetildiğinde, bayramların bir yanı sıra halkı kapsamayı ve fakat diğer yanı sıra da halkla arasında bir mesafe koymayı ve kimi noktalarda da halkı dışlamayı amaçladığı iddia edilebilir. Bu yönüyle bayram, halkı sürekli kılınmış ikiliklerde devindirmeyi hedefleyen bir amaçla öne çıkmaktadır.

26 Eylül Türk Dil Bayramı doksan yıldır kutlanmaktadır. Birinci Türk Dili Kurultayı'nın toplanma günü anısına, 'kurum günü' olarak işaretlenen ancak ulusal düzeyde bir bayram olarak kutlanan 26 Eylül Türk Dil Bayramı, Cumhuriyet mantığının sorgulanması açısından Türkiye'deki bayramlar içinde ilginç bir örnektir. Cumhuriyet'in 'yeni bir insan, yeni bir yurttaş ve yeni bir ulus' inşa ülküsünde başat bir role sahip dil, toplumsallığın temel bileşeni ve insanları bir topluma eklemleyen kolektif kimlik aracı olarak değerlendirilmektedir. Dile yönelik, doğrudan ya da dolaylı, her türlü müdahale dil dolayısıyla bir araya getirilmeye çalışılan toplumun zihin yapısına ve dünya algılayışına da müdahaledir. Türkiye'de Türkçe üzerine süregelen tartışmalar, ağırlıklı olarak 'yeni bir insan, yeni bir yurttaş ve yeni bir ulus' yaratımı üzerinde şekillendiğinden, tartışmaların doğal sonucu, yeni toplumun belleğinin yeni dil ve tarih ilişkisi üzerinden kurulmaya çalışılması olacaktır.

Türkiye'nin yüzyıllık Cumhuriyet deneyiminde bu ilişki 26 Eylül Türk Dil Bayramı merkezli takip edilebilir. İzlek dahilinde metin, dil çalışmalarının en yoğun olduğu dönem olan 1923-1938 yılları arasına yoğunlaşmaktadır. Metinde, 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlama törenleri betimlenerek, Türkiye'nin yüzyıllık Cumhuriyet deneyimi çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, 26 Eylül Türk Dil Bayramı, Türk Dil Kurumu, Bayram, Tören.

Century of The Republic and the 26th of September Turkish Language Day

Abstract

States exist by feasts; feasts are the forms in which the most special appearances of states in public spaces are embodied. Feasts and ceremonies inherent in festivals are the most suitable spaces for the pursuit of embodied appearances. Public feasts in Turkey are intertwined with the Republic's effort to present the 'uniqueness' of its ideology and its basic motives. This is exactly why, in Turkey's 100-year-old Republic experience, feasts are also considered as a field of struggle. Indeed, considering the national and official feasts in Turkey, it can be claimed that the feasts aim to include the public on the one hand, and to distance the public on the other hand, and to exclude the public at some points. In this respect, the feast comes to the fore with a purpose that aims to move the people in dualities that have been made permanent.

The 26th of September Turkish Language Day has been consistently celebrated for ninety years. The 26th of September Turkish Language Day has been declared as the 'institution day' in memory of the meeting day of the First Turkish Language Congress, but it is celebrated as a national feast. In this respect, it is an interesting example among the feasts in Turkey in terms of questioning the logic of the Republic. Language, which has a dominant role in the ideals of the founding cadres of the Republic of 'a new person, a new citizen and a new nation', is considered as the basic component of sociality and a tool of collective identity that articulates people to a society. Any direct or indirect intervention to language is also an intervention to the mental structure and world perception of the society, which is tried to be brought together through language. Since the ongoing discussions on Turkish in Turkey are shaped mainly on the creation of a 'new person, a new citizen and a new nation', the natural result of the discussions will be to try to establish the memory of the new society through the new language and history relationship.

In Turkey's one hundred years of Republican experience, this relationship can be followed centered on the 26th of September Turkish Language Day. Within the context, the text concentrates between the years 1933-1938, the period when language studies were most intense. In the text, the celebration ceremonies of the September 26th of Turkish Language Day will be described and Turkey's one hundred years of republican experience will be analyzed.

KeyWords: Turkey, the September 26th of Turkish Language Day, Turkish Language Association, Feast, Ceremony.

Giriş

Bayramlar, siyasal iktidarlar -ve modern dönemde meta kurum olan devletler- açısından hayati öneme sahip toplumsal-siyasal edimlerdir. Türkiye’de kutlanan ulusal ve resmi nitelikteki bayramların devlet açısından yurttaşlara doğru açılma ve yurttaşları kapsama aracı olarak araçsallaştırılıp, yurttaşların bu bayramlar dolayısıyla içerimlenmesinin amaçlanması dikkat çekicidir. Türkiye’de yaklaşık yüzyıldır kutlanan bayramları ve çalışmanın analiz nesnesi olan 26 Eylül Dil Bayramı’nı -ki çalışma boyunca bilinen adıyla 26 Eylül Türk Dil Bayramı’nı-, bu amacın birer araçları olarak örneklendirmek hatalı olmayacaktır.

26 Eylül Türk Dil Bayramı, Türk Dil Kurumunun varlığına içkin ve kurumun var olma mücadelesiyle paralel, neredeyse sessizce ve fakat istikrarlı bir biçimde, 1933 yılından beri kutlanmaktadır (TDK, 2022). 26 Eylül 1932 tarihli Birinci Türk Dili Kurultayı’nın toplanma günü anısına ‘kurum içi kutlama günü’ olarak ilan edilen ama ulusal düzeyde bir bayram olarak kutlanan 26 Eylül Türk Dil Bayramı, bir ‘dili’ bayram ilan edip kutlayan ve bir kurum içi kutlama gününden ulusal bir bayram türeterek, bunu ülkenin en büyük bayramlarıyla yarışacak bir süreklilikte örgütleyen devlet mantığının sorgulanması açısından Türkiye’deki bayramlar içinde en ayrıksı örnektir. Erken Cumhuriyet Dönemi kurucu kadroları ve siyasal elitlerinin ‘yeni bir insan, yeni bir yurttaş ve yeni bir ulus’ inşasında başat role sahip olduğuna inandıkları dil, insan toplumsallığının başat unsuru ve insanları bir topluluğa bağlayan kolektif kimlik aracı olduğundan (Sadoğlu, 2010: 1; Menz ve Schroeder, 2008: 1-8) bellekle doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de dil üzerine süregelen tartışmalar, ağırlıklı olarak ‘yeni bir insan, yeni bir yurttaş ve yeni bir ulus’ inşası temelli şekillendiğinden, tartışmaların doğal sonucu, yeni toplumun belleğinin dil ve tarih ilişkisi üzerinden kurulmaya çalışılmasıdır. Bu doğrultuda dönem içindeki başat tartışmalar ve kavramlar, Türk Tarih Tezi merkezli tarih çalışmaları ile Güneş-Dil Teorisi merkezli dil çalışmalarında yoğunlaşmıştır.

Bu çalışma, Cumhuriyet’in yüzyılına damga vuran bu tavrın 26 Eylül Türk Dil Bayramı merkezli takip edilebileceği iddiasındadır. İddianın detaylandırılabilmesi için çalışma sınırlandırılmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları ise şunlardır: İlki zaman sınıridir zira 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarının yapıldığı 1933-1938 yılları, Cumhuriyet’in kültürel alandaki devrimlerinin en yoğun olduğu dönemdir. Detayları metnin ilerleyen kısmında aktarılacağı üzere, sonraki yıllarda hem Kurucu Baba Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı, hem İkinci Dünya Savaşı’nın varlığı ve ardından gelen çok partili hayat ile dil ve tarih çalışmaları sekteye uğramış, çalışmaları gerçekleştiren Türk Dil Kurumu değişime ve dönüşüme uğramıştır. Bu açıdan çalışma zamansal olarak 1933-1938 yılları arasındaki 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamaları ile sınırlandırılmıştır.

İkinci olarak ise analiz nesnesinin çerçevesiyle alakalıdır. Türkiye’de, Türkçeyi ve bayramı kesiştiren farklı bayramlar bulunmaktadır; bunların bir kısmı hâlâ kutlanmaktayken bir kısmı ise mutlak bir unutulmuş sevk edilmiştir. Bunların içinde yedi yüzyıl gibi oldukça uzun bir geçmişe dayandığı iddiasında olan Karamanoğlu Mehmet Bey Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre’yi Anma Haftası (ilgili bayram ve anma haftası kimi dönemlerde Karamanoğlu Mehmet Bey Türk Bayramı ile Yunus Emre’yi Anma Haftası olarak da ayrı ayrı kutlanmıştır) hâlâ kutlanan ‘dil bayramlarıdır’. Diğeri ise, dönemin siyasal havasının bir çıktısı olarak değerlendirilebilecek, 1990’lı yıllarda kutlanmaya başlayan, 2003-2010 arası yıllarda zirve yapan, 2016’ dan sonra ise sanki hiç kutlanmamış havası yaratılarak mutlak unutulmuş sevk edilen, Türkçe Olimpiyatları’dır. Belirtmek gerekir ki bu çalışma Türkçe merkezli bir çalışmadır, bu nedenle Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra kutlanmaya başlanan farklı dillere ait dil bayramları -Çerkes/Adige Dil Bayramı ile Kürt Dil Bayramı- yine çalışmanın dışındadır.

Bu bağlamda çalışma, 26 Eylül Türk Dil Bayramı’nı 1933-1938 yılları arasında sınırlayıp çözümlenmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç dâhilinde çalışma boyunca iki tavır net bir şekilde baskındır. Baskın olan tavrın ilki, çalışmanın betimleyici olmasıdır. Bu konuda en başat belirleyen, 26 Eylül Türk Dil Bayramı’na dair öncül çalışmaların eksikliğidir. İkinci olarak ise, öncül çalışmalar eksikliğinin de bir sonucu olarak değerlendirilebilecek, 26 Eylül Türk Dil Bayramı’na ilişkin verilerin dağınıklığı ve hatta eksikliğidir. Bu dağınıklığın ve eksikliğin çalışmada aktarılacak bayram kutlama törenlerinin Ankara’daki ve İstanbul’daki örnekleriyle sınırlandırılıp bu şehirlerdeki kutlamaların aktarılmasıyla -bir nebze de olsa- giderilmesi düşünülmektedir. Bu sayede -sınırlılıklarıyla ve kısıtlarıyla- öncül bir çalışmanın, ileride yapılması ihtimal dâhilinde olan yeni çalışmalara da yol gösterici olması hedeflenmektedir.

Türkiye’de Dil Çalışmaları

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde uygulanan dil politikalarının, Tanzimat Dönemi’nden süregelen politikaların devamı olduğunu iddia etmek hatalı olmayacaktır. Tanzimat getirilerinin bir sonucu olarak açılmaya başlanan modern okullar bir yandan İmparatorluğun farklı bölgelerinden gelen öğrencilerin konuşma dillerindeki farklılıkların giderilmesini diğer yandan da herkesi kapsayacak konuşma ve görece sade bir yazı dilinin inşasını amaçlamaktadır. Sürecin, İmparatorluğun siyasal elitleri açısından, nihai amacı görece bağımsız ve içlerine kapalı etnik-dinsel toplulukları Osmanlı tebaası -yurttaşlığı- temelinde eşitleyip bu sayede tebaa/yurttaş-devlet arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayabilmektir. Bu girişim kendi çelişkilerini içinde barındırmaktadır. Dilin ‘ayırıştırıcı değil birleştirici’ olduğu düşüncesi, farklı toplulukları bir bütün içinde

tutma çabasının yansımasıdır oysaki ortak dilin hangi dil olacağı ve bunun nasıl belirleneceği, bu doğrultuda da o dilin ve o dili konuşanların ön plana çıkması, ayırıştırıcı olma ihtimalini de barındırmaktadır. Bir yandan Müslümanlar ile gayrimüslimlerin, yapılan reformlarla teknik olarak devletle kuracakları mesafenin ya da mesafesizliğin, her iki tarafta da yarattığı görece hoşnutsuzluk, öte taraftan Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı ulus(laşma) hareketleri, bu girişimin önündeki en büyük engellerdir.

1870'lere gelindiğinde dil tartışmaları, Batı kökenli terimlerin nasıl çevrileceği ekseninde şekillenirken geniş ölçekte sorun Osmanlıcanın, diğer diller bir tarafa, Arapça-Farsça-Türkçe ancak ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça karışımı bir dil olduğu söylemiyle şekillenmektedir. Vurgulanması gereken, dönem içindeki dil tartışmalarının Tanzimat Dönemi'ne nazaran siyasal tartışmalarla çok daha fazla iç içe geçmişliğidir (bkz. Lewis, 1999: 5-27; Sadoğlu, 2010: 47-76). Dil tartışmalarında Osmanlıcanın görece Türkçe merkezli yeniden örgütlenmesi düşüncesi Osmanlı'da erken dönem siyasal ve dilsel Türkçü bir tavrı içerdiği gibi, dilin sadece çeviri kaynaklı teknik sorunlarının çözülmesi ve dile açıktan müdahale edilmemesi düşüncesi ise Müslüman topluluklarla bir biçimde iletişim yollarının açık kalması düşüncesini tınılamaktadır. Ancak vurgunun koyu bir biçimde Türkçeye yapılmasının, dönem içinde oldukça radikal olarak kabul edilebilecek ilk adımı 1876 Kanun-i Esasi'nin 18. maddesinde açıkça düzenlendiği üzere, "tebaa-i Osmaniyye'nin hidemat-ı devlette isdihtam olunmak için devletin lisân-ı resmi olan Türkçe'yi bilmek şarttır" (Kanun-i Esasi, 2023) ifadesiyle Türkçenin resmi dil olarak kabul edilmesi ve 68. maddeyle "Türkçe bilmeyen [...] ve Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak dahi şart"ına (Kanun-i Esasi, 2023) istinaden, bu şartları ve nitelikleri taşımayanların Heyet-i Mebusan'da mebus olamayacaklarına dair maddelerdir.

Tartışmalara karşın (bkz. Sadoğlu, 2010: 97-106) yasal metinlerde Türkçenin ön plana çıkartılması yurttaşların hangi dil merkezli bir araya getirileceğine ilişkin sorunun cevabını vermektedir. Kanun-i Esasi'de Türkçe vurgusunun, 1908 II. Meşrutiyet Dönemi'nde de herhangi bir tadilata uğramaması devletin Türkçe konusundaki tavrının artık egemen bir tavır olduğunu göstermektedir. Teori her zaman pratiğe uymaz; siyasal sonuçlar da siyasal beklentileri her zaman karşılamaz. Nitekim II. Meşrutiyet sonrası dönemlerde devletin her alanda karşı karşıya kaldığı açmazlar dil tartışmalarında da kendini göstermiştir. Aktarıldığı üzere 'dil'in birleştirici olduğuna' dair beklenti zaman içinde yerini, Şemsettin Sami, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp ve Hamdullah Suphi gibi münevverlerin ve aydınların dil-ulus ilişkisini irdeleyen çalışmalarında da takip edilebildiği kadarıyla, Türkçenin vurgulanmasına bırakmaya başlamıştır. Tavır, Tanzimat'tan beri uygulanmaya çalışılan, 'bir bütün olarak Osmanlı milleti' anlayışının yavaş

yavaş değişmeye başladığının göstergesidir. Bu göstergenin temel savları, ulusu Türklük, dili Türkçe dolayısıyla kurmaktır. Ancak burada yine de Türkçe ve Türklüğün öne çıkışının bir ayırıştırma amacıyla değil tam tersine bir birleştirici unsur olması beklentisiyle ele alındığını belirtmek gerekmektedir. Nitekim bu yaklaşımın net ifadesi Ahmed Ağaoğlu tarafından söylenmiştir: “Bu hareket bölmez topar, ayırmaz birleştirir” (Ağaoğlu, 1330: 295).

Geç Osmanlı Dönemi’nde sonraki dönem dil çalışmaları, Türkçe dolayısıyla yurttaş-devlet arasında bir ilişki kurma çabasını takip etmektedir. Ancak Türkçe üzerine yürütölen tartışmalar, yukarıda da işaret edildiği üzere, aynı zamanda siyasal ve görece gündelik siyasetle iç içe girmiş tartışmalar olduğundan tartışma sadece Türkçe üzerine değil beraberinde ‘Türklük’ üzerine bir boyutu da içermektedir. Bu açıdan Geç Osmanlı Dönemi’ndeki Osmanlı/Türk, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde de Türk imgesinin dört başı mamur bir şekilde kurulabilmesi için yürütölen tartışmalar ve yapılamaya çalışılan çalışmalar Erken Cumhuriyet Dönemi kurucu kadrolarınca da dikkatle ele alınan örneklerdir. Nitekim kurucu kadroları bu imgeyi, imgeyi kuran ‘teorileri’, Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi’yle tartışma konusu yapıp, imgenin kendisini tartışma konusu yapmadan inşa etmişlerdir.

Cumhuriyet ile cisimleşen ‘yeni insan, yeni yurttaş ve yeni ulus’ yaratım süreci, modern ve medeni dünyaya dâhil olma amacıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlamda sürecin temel dayanakları kültür ve dil politikalarıdır. Zira Erken Cumhuriyet Dönemi devrimlerinin merkezinde, yeni bir insan yaratma ve bu yolla yeni bir kolektif bellek inşası durduğu için, radikal bir zihin değişikliği de kaçınılmazdır. Ancak bu kaçınılmazlık aynı zamanda da ulusal bütönlüğün bir arada tutulması kaygısına içkindir. İlgili dönemde uygulanan dil politikalarında, söylem düzeyinde konuşma ve yazı dilinin Arabî ve Farsî unsurlardan temizlenmesi ilk amaç olarak ön plana çıkmaktadır. Dilin “yabanıl unsurlardan temizlenmesi” (Sadoğlu, 2010: 201) Cumhuriyet kurucu kadrolarının dil politikalarında ana hedeflerden biri olmasına karşın -ki döneme egemen sloganlar ‘sadeleştirme’ ve ‘arılaştırma’dır- aslında hedefler geçmişin bir başka görüngüsüdür. Ancak bu görüngüyü Cumhuriyet kadroları bizatihi o görüngüyü temellendiren forma müdahale ederek aşmayı amaçlamıştır. Daha çok alfabe ve sözcük düzeyinde dilin alt bileşenleriyle gerçekleşen Dil Devrimi, Erken Cumhuriyet Dönemi’nin önemli figürlerinden olan, Falih Rıfkı Atay’ın klasikleşmiş söylemi temelinde “yeni bir kafa” (Atay, 2010: 477) inşasına içkindir. Şüphesiz ki ‘yeni kafanın’ yaratımı, ‘ülkeyi yabancı düşmanların elinden kurtarıp bağımsız ve özgür bir ulus yaratan’ Atatürk’ü bu kez de ‘dilde yabancı boyunduruğundan kurtarması’ için savaş meydanına çağırmaktadır. Çağrıya Atatürk, Türk milletini tanımlarken kullandığı şu ifadelerle cevap ‘vermektedir’:

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir.... Türk Ulusunun dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek dildir. Her Türk dilini çok sever ... yüceltmek için çalışır. ... Türk dili, Türk ulusu için kutsal bir hazinedir. Türk ulusunun geçirdiği ... tehlikeli durumlarda ahlakının, geleneklerinin, anılarının çıkarlarının, özetle ... kendi ulusallığını yapan her şeyin dil sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili Türk ulusunun kalbidir, belleğidir. (Baydar, 1982: 44)

Dil Devrimi, salt dil planlamasıyla sınırlandırılmamıştır. Dilin algı ve düşünmedeki ağırlığı göz önüne bulundurulduğunda 'yeni kafanın', yeni toplum temelli yükseltilmesi kaçınılmazdır. Atatürk'e göre, 'kaza ile kader' ve 'talih ile şans' arasındaki fark salt etimolojik bir farklılık kaynaklı değil aynı zamanda algısal bir farktır. Bu sebeple 'kaza ile kader' sözcükleriyle bu sözcükleri besleyen doğa öncesi belirsiz ve değişmez bir durum algısının -ki bu algı aynı zamanda da Erken Cumhuriyet Dönemi'nin 'Osmanlı geçmişini' okuma biçimidir de- yeni Türk toplumu içinde yeri yoktur (ATAM, 2023: 482; Sadoğlu, 2010: 201-210). Bu amaçla, yazı diliyle konuşma dili arasındaki ikiliği ortadan kaldırma ve ortak bir dil yaratma çalışmaları için bir kurum kurulması gündeme gelmiştir. 23 Mayıs 1928 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla 'lisanımızda Latin harflerini suret ve imkân-ı tatbikini düşünmek üzere' Maarif Vekâleti bünyesinde bir Dil Encümenliği kurulması kararlaştırılmıştır (Sadoğlu, 2010: 224-230).

Dil Encümenliği çalışmalarına yeni alfabe yapım tartışmalarıyla başlamıştır. Encümenliğin önerdiği yeni harfler raporunun uygulanmasına dair herhangi bir yasal düzenleme olmamasına karşın Atatürk'ün, 1928'in 8 Ağustos'unu 9'una bağlayan gece, Sarayburnu'nda Latin harflerine geçildiğine ilişkin verdiği söylev (bkz. Ülkütaşır, 2009) dil çalışmalarında yeni bir döneme girildiğinin ilanıdır. 11 Ağustos 1928 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda yeni Türk harflerinin kabulüne dair toplantılar gerçekleştirilmiş, yasama yılının açılışıyla birlikte ise yeni Türk harfleri kabul edilip, yeni alfabe yürürlüğe konulmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan toplantıların hemen ardından Mustafa Kemal Atatürk, yeni alfabe tanıtmak amacıyla 'Başöğretmen' olarak yurt gezilerine çıkmış ve Türkiye'nin her yerinde yeni alfabenin öğretilmesi için Millet Mektepleri açılmıştır. 8/9 Ağustos, Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni alfabe tanıttığı tarih olduğundan, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nı oluşturan temel bileşenlerden biri olarak kabul edilerek Halkevlerinde kutlama törenleri düzenlenmiş ve Türkiye'nin her yerinden TBMM'ye, Cumhurbaşkanlığı'na ve Mustafa Kemal Atatürk'e şahsi tebrik mesajları gönderilmiştir. 8/9 Ağustos tarihleri, 1933-1938 arasındaki Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Türk Dil Kurumu tüzüklerinde yer almayacaktır. İlgili tarihler yerine 30 Ağustos günü, 'yeni Türk alfabesinin kararlaştırıldığı' gün ifadesiyle ilgili kurumların tüzüklerinde yer alacaktır. 30

Ağustos'un 'yeni Türk alfabesinin' kararlaştırıldığı gün olarak anılması ilginçtir zira dil çalışmaları içinde önemli bir tarih değildir. Yeni alfabenin ilan edildiği gün olan 8/9 Ağustos, sıklıkla vurgulanan ve yine ileride de görüleceği üzere, kimi kutlamaların yapıldığı bir tarihtir. Kastedilen 30 Ağustos 1928 tarihi ise, ki 'yeni Türk alfabesinin kararlaştırıldığı' gün ifadesi bunu çağrıştırmaktadır, o tarihlerde Atatürk yeni alfabeği tanıtmak için yurt gezilerine çıkmıştır; İstanbul'da ya da Ankara'da değildir. Yaşanan karışıklık Türk Dil Kurumu Başkanı Şükrü Halûk Akalın'ın bir yorumuyla netleştirilebilir. Akalın'a göre, "Yeni Türk alfabesinin kararlaştırıldığı tarih olarak 30 Ağustos'un belirtilmesi ilgi çekicidir. Bu yanlışlık Beşinci Türk Dil Kurultayı'na kadar sürmüş ancak sonrasında tarih 9 Ağustos olarak düzeltilmiştir" (Akalın, 2007: 14). Bu bağlamda 30 Ağustos'un neden önemli olduğuna ilişkin birkaç nokta işaretlenmelidir. Bilindiği üzere 30 Ağustos Zafer Bayramı'dır. Ancak 30 Ağustos özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi'nde '30 Ağustos Zafer Bayramı ve Gazi Günü' adıyla kutlanmıştır. Bu açıdan ilgili tarih hem Türk Dili Tetkik Cemiyeti hem de Türk Dil Kurumunun kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e saygı sunma yolu olarak düşünülmüştür. Nihayetinde 30 Ağustos'un önemi karşısında, kurum tüzükleri ve yönetmeliklerinde yapılacak değişikliklerle bu tarih 'unutturulacak', ilgili tarih yerini 8/9 Ağustos tarihine bırakacaktır.

Türkiye'de dil çalışmaları ve bu çalışmaları gerçekleştirmek için kurulan kurumların tarihine bakıldığında ise Dil Encümenliğinin adı, 1928'de Dil Heyeti olarak değiştirilmiş ve Maarif Bakanlığına bağlanmıştır. 1931'e gelindiğinde Dil Heyetinin ödeneklerinin kesilmesi heyeti çalışmaz duruma getirmiştir. 1932'da ise Dil Heyeti yerini Türk Dili Tetkik Cemiyetine bırakmış ve 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti resmen kurulmuştur (bkz. Turan ve Özel, 2007). Böylece 12 Temmuz, tıpkı 8/9 Ağustos gibi, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın ilk yıllardaki kutlamalarında kutlanan bir başka önemli gün haline gelmiştir.

26 Eylül 'Türk' Dil Bayramı'nın İlanı ve Yasal Çerçeve

26 Eylül 1932-5 Ekim 1932 tarihleri arasında, Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından gerçekleştirilmiş olan Birinci Türk Dil Kurultayı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, Türkçenin kapsamlı bir şekilde tartışıldığı ilk kurultaydır. Bayram ilanına yönelik talep, Kurultay'ın 5 Ekim 1932 tarihli saat 14.00'da başlayan, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Tüzüğü'nün görüşüldüğü, dokuzuncu oturumun birinci celsesinde, Halit Fahri Bey tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir:

26 Eylül ... hakikaten milli bir bayram ve rönesanstr.... Fakat bugünü mekteplerimizde bir bayram olarak te'sit edelim. Çocuklarımıza dilden kurtuluş günü olduğunu sözlerle, maziden alınmış ibret levhalarıyla anlatalım;

dil inkılâbının temel taşı teşkil edecek olan gençliğin ruhu bu idealle saplanacağından dil bayramının o gün tes'idini teklif ediyorum. ... Arz etmek istiyorum ki dil inkılâbı lazımdır ... Dışarıda Türk dilinin her gün bir takım bozuk şivelerle -kelime, tabir meseleleri değil- fakat cümle hatalarıyla, duvarda asılı duran bazı levhalarla her gün incindiğini görüyoruz. Bu levhaların medeni bir şekilde tadiliyle bunu bilmiyerek yapan vatandaşların bu kötü iytiyattan vaz geçmelerini, fiş ve tabelaların öz Türkçe ile yazılmasını ihzar etmelidir. Bu ruhu gençliğe aşılama için milli dil bayramı olmak üzere 26 eylül gününün bütün memleketlerimizde, Halkevlerinde tes'i'dini teklif ederim. (TDK, 1933: 449)

26 Eylül'ün Türk Dil Bayramı olarak ilan edilmesi talebi, tüzük görüşmelerinde Türk Dil Kurultaylarının kaç yılda bir toplanacağına ilişkin tartışmaların gölgesinde, Kurultay Reisi Kâzım Paşa tarafından, "26 Eylül'ün Kurultay azasına mahsus bayram addedilmesini yani Türk Dili Tetkik Cemiyeti kendi teşkilatı arasında konferanslar vermek ve saire suretiyle bayram yapılması ..." (TDK, 1933: 450) teklifiyle oylamaya sunulmuştur. Ancak Yusuf Şerif Bey, "bayramları Büyük Millet Meclisi'nin tayin ettiğini, Cemiyet'in ve bu cemiyetin bir araya gelerek topladığı Kurultay'ın herhangi bir bayram günü ilan edemeyeceğini" (TDK, 1933: 451) belirterek bu teklife itiraz etmiş, bu itiraz karşısında Kurultay Reisi söz alarak, "bayram ilanının, zaten Kurultay teşkilatı için bir bayram ilanı olduğunu [ve] diğer cihetinde kanun mevzuu olduğu için zaten burada konuşulamayacağını" (TDK, 1933: 451) belirterek ilgili teklifi savunmuştur. Birinci celse Türk Dil Kurultayı'nın kaç yılda bir toplanacağına yönelik tartışmalarla 15.30'da kapatılmıştır.

15.45'te açılan ikinci celsede Halit Fahri Bey'in teklifi Kurultay Encümeni'nce değerlendirilip uygun görülerek Kurultay Reisi Kâzım Paşa tarafından oylamaya sunulmadan, "26 Eylül günü tıpkı Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kendine ait bayramına benzer bir şekilde kurultay azası için bir bayram olarak kabul edilip, konferanslar ve saireler tertip edilerek kutlanacaktır" (TDK, 1933: 455) ifadesiyle kabul edilmiştir.

1932'de toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı'nda 26 Eylül'ün, 'Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Dil Bayramı' olarak nizamnameye yazılmasına karar verilmiş olsa da asıl nizamnameye geçiş 1933 yılında gerçekleşecektir. Bu tarihten sonra 26 Eylül Türk Dil Bayramı, önce Türk Dili Tetkik Cemiyeti sonrasında Türk Dil Kurumu ve en son haliyle Atatürk Türk Tarih ve Türk Dil kurumlarındaki yerini, zaman içinde tüzükler ve yönetmeliklerde yapılan değişikliklere rağmen, muhafaza edecektir. Bu değişiklikleri imlemek açısından ilk elde, bilinen adıyla Türk Dil Kurumu Tüzüğü'nün tarih içindeki değişimine bakmak elzemdir.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti 12 Temmuz 1932, "Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak ve onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır

yüksekliğe erdirtmek maksadıyla" (TDK, 2007: 19) kurulmuştur. 1932 tarihli Nizamname, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin ilk nizamnamesi olarak kabul edilse de, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'na atf yapmaktan öte öncelikli olarak, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kuruluşu, amacı, merkez ve taşra teşkilat yapısı gibi temel organlarının şekillendirildiği yasal metindir. Ancak burada bir noktayı önemle belirtmekte fayda var: 12 Temmuz 1932 tarihi, 1960'lı yıllara kadar 26 Eylül Türk Dil Bayramı'yla beraber Cemiyetin ve daha sonrasında ise Türk Dil Kurumunun kutladığı en önemli tarihlerden birisi olup, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nı düzenleyen ilgili maddelerde düzenlenmektedir. Ancak zaman içinde 12 Temmuz günü, 26 Eylül gününce içerimlenip, kaybolacak ve 12 Temmuz'un kutlanması unutulacaktır. Bu bağlamda da 26 Eylül Türk Dil Bayramı ilk kez 1933'teki Türk Dili Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi "V. Umumi Hükümler" kısmında 26. Madde olarak, "Türk Dili Birinci Kurultayının toplandığı 26 Eylül, Türk Dili Tetkik Cemiyeti azalarınca 'Dil Bayramı' olarak her yıl kutlanır" (TDK, 2007: 29) ifadesiyle kendine yer bulmaktadır.

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin ilk köklü kurumsal değişikliği, 31 Ağustos 1936 tarihinde toplanmış Üçüncü Türk Dil Kurultayı'ndaki yeni tüzük kabulüyle gerçekleşmiş ve Türk Dili Tetkik Cemiyetinin adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir (TDK, 2007: 37). Önemli günler ise ilk kez ayrı bir başlık altında toplanmıştır; 26 Eylül Türk Dil Bayramı "Sekizinci Ayrım" altında ve "Kurumun Bayram Günleri" başlığı içinde 56. - 57. maddelerde, "ilk Türk Dil Kurultayının toplandığı 26 Eylül günü, Türk Dil Kurumu üyeleri arasında dil bayramı olarak her yıl kutlanır" (TDK, 2007: 29) ve "kurum, ilk kurulduğu gün olan 12 Temmuz günüyle yeni Türk alfabesinin kararlaştırıldığı 30 Ağustos gününde kendisini kuran ve koruyan Ulu Öndere saygı ve kutlamalarını sunar" (TDK, 2007: 44) ifadeleriyle yer almaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de vefatı ardından toplanan Dördüncü Türk Dil Kurultayı'nca kabul edilen yeni kurum tüzüğüne göre ise 26 Eylül Türk Dil Bayramı "Son Maddeler" altında düzenlenmektedir. Buna göre, "ilk Türk Dil Kurultayının toplandığı 26 Eylül günü, Türk Dil Kurumu üyeleri arasında dil bayramı olarak her yıl kutlanır" (TDK, 2007: 64) ve "ilk kurulduğu gün olan 12 Temmuz günü ile yeni Türk alfabesinin kararlaştırıldığı 30 Ağustos gününde Koruyucu Genel Başkan saygı ve kutlamalarını sunar" (TDK, 2007: 64).

Sorumlu Kurumlar

Türk Dil Kurumunun 1932-1938 arasındaki teşkilatlanması iki önemli ayağa sahiptir. İlki Ankara merkezli, merkez teşkilatı; ikincisi ise taşra teşkilatı olarak görevlendirilmiş Halkevleri'dir. Taşrada yapılacak tüm dil çalışmalarının

Halkevleri'nin sorumluluğunda olduğu Türk Dili Tetkik Cemiyeti ilk Nizamnamesinin 12. maddesinde düzenlemiştir: "Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin her vilayette, umumi merkez heyeti kararlariyle kurulmuş, bir merkez heyeti vardır. Halkevi bulunan vilayetlerde halkevinin Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi idari heyeti vilayet merkez heyetinin yerini tutar" (TDK, 2007: 27). İlgili madde açıkça kurumu Halkevleri'yle yasal olarak bağlamaktadır. Halkevleri Talimatnamesi'ne bakıldığında ise Halkevleri'nin Kurumla ilişkisini tanımlayan yasal bağ, talimatnamenin 28. maddesi dolayısıyla kurulmuştur: "[Halkevleri], Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, ana Türk Dili'nin bugünkü yazı ve edebiyatta kullanılmayan, fakat halk arasında yaşayan kelimeleri istihlaları ile kadim milli masalları, atasözlerini araştırıp toplar; Milli tarihin mahalli saflarına bilhassa -eğer varsa- göçebe Türk aşiretleri arasında olmak üzere alelumum kadim milli anane ve adetleri tetkik eder" (CHF, 1932: 10).

19 Şubat 1932 tarihinde 14 ilde -Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van- ve 19 Şubat 1933 yılına kadar 41 ilde daha açılan Halkevleri, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın taşrada kutlandıkları merkezler olacaklardır. Halkevleri, 'Milli bayramlardaki genel halk gösterileri hazırlamak ve yönetmekle' yükümlü kılındığından, Halkevi bulunan illerde bayram kutlamaları Türk Dil Kurumundan gönderilen merkez programlar dâhilinde fakat Halkevi'nin bulunduğu bölgeye de uygun içerikle kutlanmaktadır. Halkevleri'nin taşrada bayram kutlamalarının merkezi konumda olması Halkevleri'nin kuruluş felsefesinin de bir yansımasıdır. Cumhuriyet Halk Fırkasının 1932 yılında çıkardığı Halkevleri Talimatnamesi'ndeki kuruluş amaçları bir yandan eğitimin gerekliliğini öte yandan ise 'yeni insan, yeni yurttaş ve yeni ulus' yaratımı için gerekli şart ve koşulları işaretlemektedir:

Eğitim sahasında çalışmaya her milletten çok fazla mecbur bulunduğu halde maddi ve manevi vasıtaları maalesef çok eksik olan memleketimizde resmi, gayri resmi kuvvetlerin aynı maksatlar üzerinde teksifi lüzumunun kıymetini tebarüz ettirebilir. Biz bu valide başka memleketlere nazaran fazla olarak şimdi tarihe geçmiş müesseselerin cemiyet bünyesinin en derin tabakalarına kadar işlemiş köklerini sökmek, cumhuriyet ve inkılâp esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hâkim mukaddes iman şartları halinde perçinlemek vazife ve mecburiyeti karşısındayız ... Fıkramızın program temelleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletlik, layıklık ve inkılâpçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hâkimiyeti ve edebileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesi, milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Bu işaret ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeyi, medeniyet

sahasında Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar ele almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkureci vatandaş için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktadır. (CHF, 1932: 3)

Benzer ifadeler Cumhuriyet Halk Fırkasına ait radyo yayınları, broşürler ve kitaplarda da görülmektedir. Bunlar en ilginç olanı ve Halkevleri'ne ilişkin, metin içindeki özlü argümanı net bir şekilde ortaya koyan ifadeler aşağıdaki gibidir:

Halkevlerinde aydınların halkı yetiştirmesi gibi bir dava yoktur. Halkın yetiştirilmesi davası vardır. Orada halk münevverden, münevver halktan çok şey öğrenir. İkiyi birbirini tamamlar. Halkevi ve halkevli anlayışı işte budur. Halkevleri bu özellikleriyle Milli Eğitim müesseselerinden ayrılır. Çünkü Milli Eğitim müesseselerinde sadece yukarıdan aşağı bir öğrenme planı takip edilir. (CHP, 1948: 7)

Halkevleri'nin kuruluşu ve işleyişi açısından en kritik nokta ulus yaratımında kolektif bir bilinç oluşturmanın ve 'kadim geçmişi' hatırlatmanın taşradaki en önemli aracı olmasından gelmektedir. 'Yaratılacak' ulus belli başlı kutsallar etrafında kenetlenmeli ve bu kutsallar sayesinde kendi kimliğini korumalıdır. En azından söylemsel düzeyde Halkevleri tam da bu yeni kutsallığın kurulacağı kaynağa işaret etmekte ve yeni kutsallık arayışını bu kaynaktan türetme çabasını imlemektedir. Nitekim, ileride de görüleceği üzere, kutlama törenlerinin içeriği, bu amaçlarla şekillenmiştir.

1933-1938 Yılları Arası Bayram Kutlama Törenleri

26 Eylül Türk Dil Bayramı ilk kez 1933 yılında kutlanmıştır. Fakat kutlama kurum içinde oldukça sönük bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 1933'te bayramın ait olduğu kurumun yasal çerçevesinin ve kurumsal yapısının tam anlamıyla belirgin olmaması, bayramın sönük geçmesinin en temel nedeni olarak gösterilebilir. 26 Eylül 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haberde bayramın henüz 'kurum içi kutlama günü' kimliğinden arındırılmadığı net bir şekilde görülmektedir. Habere göre, "26 eylül Türk dil bayramıdır ... Dolmabahçe sarayında açılan birinci ilk Türk Dili kurultayı 26 eylülün cemiyet azaları arasında her yıl dil bayramı olarak kutlanmasına karar vermiştir" (*Cumhuriyet*, 1933a). Bu bağlamda ilk yıl kutlamaları, geçen yılda Türk Dili Tetkik Cemiyetinin yaptığı çalışmaların aktarıldığı bir yazıyı içermektedir. Kutlamalar Türk Dili Tetkik Cemiyeti "umumî merkez heyeti, cemiyetin ... teşekküllerini bildirmekle beraber cemiyetin bütün kollarına, vilâyet ve kaza merkezlerindeki şubelerine, derleme ocaklarına, hasılı cemiyetin bütün azalarına da ilk dil bayramını kutlar" (*Cumhuriyet*, 1933a) mesajını yayınlamasıyla bitmektedir. 27 Eylül'de *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir yazı ise, kutlamaları şu şekilde aktarmaktadır:

[Aydın 26'sı kastedilerek] bugün saat 17'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti merkezinde bir toplanma yapılarak dil bayramı kutlulanmıştır. Cemiyet azalarının hazır bulunduğu bu toplanmada merkez heyeti Besim Atalay Bey bu kutlulamaya gelenlere teşekkür etmiş[tir]. Azadan Kemalettin Kâmi Bey, ... Abullah Battal Bey konuşmalar yapmıştır. [Ardından] Enis Behiç, Kemalettin Kâmi, Besim Atalay Beyler tarafından şiirler okunmuş[tur] [ve] cemiyetin kurucularından ve ilk reisi merhum Samih Rifat Beyin hatırasına hürmeten bir dakika ayakta susulmuştur. Toplanmada izhar edilen duyguların Gazi Hazretlerine sunulması için merkez heyetinin aracılığı rica edilmiş ve misafirler hazırlanan büfede çay ve limonatarla ağırlanmıştır. (*Cumhuriyet*, 1933b)

İstanbul'daki kutlamalar ise "[Aydın 26'sı kastedilerek] Halkevinde merasim yapılmıştır" (*Cumhuriyet*, 1933b) ifadesiyle oldukça sade bir şekilde aktarılmaktadır. 1933 yılı için Türkiye'deki diğer Halkevleri'nde kutlamalar yapıp yapılmadığına ilişkin, Türk Dili Tetkik Cemiyetine gönderilen tebrik mesajları haricinde, detaylı bir veri bulunmamaktadır.

1934 yılı 26 Eylül Türk Dil Bayramı, 1933 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyetine gönderilen ve Türk Dili Tetkik Cemiyetinin gönderdiği tebrik mesajları ile Ankara'daki ve İstanbul'daki Halkevleri'nde yapılmış törenler haricinde bir kutlamaya sahne olmamasından dolayı, devlet tarafından oldukça ciddi bir biçimde ele alınmıştır. Bu nedenle, 1934 yılı 26 Eylül Türk Dil Bayramı 'ulusça' kutlanan ilk bayram özelliği taşımaktadır. Bayramın yaklaşık bir ay öncesinden başlayan hazırlıklar, ilk olarak 27 Ağustos 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan "Dil Bayramı" başlıklı habere konu olmaktadır. Habere göre, "bu sene aynı günde [26 Eylül kastedilerek] merasim yapılacak, konferanslar verilecek, gazeteler kısmen yalnız türkçe kelimeler kullanarak intişar edeceklerdir" (*Cumhuriyet*, 1934a).

4 Eylül 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan "İkinci Dil Bayramı" başlıklı haber, "26 Eylül'ün büyük merasim ve tezahüratla kutlanması için Dil Cemiyetince verilen kararları" (*Cumhuriyet*, 1934b) açıklamaktadır. Haber, 1933'teki oldukça cansız geçen bayramın ardından hazırlanan ilk detaylı programı aktarmaktadır. Programa göre, "26 Eylül gününün cemiyet azaları arasında dil bayramı olarak kutlanması yazılı" (*Cumhuriyet*, 1934b) olmasına karşın cemiyetin "bu yıl ikinci Türk Dili Kurultayının da toplanmış olması münasebetiyle dil bayramımızı daha geniş ölçüde kutlamağa karar vermiş ve bunun için umumî merkez heyeti şu noktaları kararlaştırmıştır" (*Cumhuriyet*, 1934b). Habere göre ilgili kararlar şunlardır:

1- 26 Eylül günü Ankara ve İstanbul Radyolarında U. M. H. azaları tarafından dil savaşı ve dil bayramı için nutuklar söylenmesi (bu nutukların hangi saatlerde ve kimler tarafından söyleneceği ayrıca ilân edilecektir.)

2- Bütün Halkevlerinde T. D. T. C.'nin vilâyet merkez ve kaza şube heyetleri olan dil, tarih, ve edebiyat komitelerinin nezareti altında kutlama merasimi yapılması ve dil savaşının Türk milletinin varlığı ve yükselmesi üzerinde yapacağı yüce tesirleri tebarüz ettirecek nutuklar ve konferanslar verilmesi, (Halkevlerinde söylenen sözlerin ilk örneği merkeze gönderilirse bunlardan uygun görülenler cemiyet bülteninde de neşrolunacaktır.)

3- 26 eylül günü merkeze ve vilâyetlerdeki bütün gazetelerinde dil savaşı üzerine yazılar yazması ve hiç değilse bir sahifelerini öz türkçeye yazılmış yazılarla süslemeleri.

Bütün Halkevlerimizle gazetelerimizin ve Ankara ve İstanbul radyolarının bu esaslara göre şimdiden bütün hazırlıkları yapmalarını ve neticelerinden Cemiyet merkezini haberdar etmeleri T. D. T. C. Başkanlığından rica edilmektedir. (*Cumhuriyet*, 1934b)

1934'ün 18 Eylül'ünde, Anadolu Ajansı'nın ayın 17'sinde Ankara'dan geçtiği bir habere dayandırılarak yayınlanan bir başka habere göre, "26 eylül dil bayramı için zengin bir program hazırlanmaktadır. Radyolarda bayrama iştirak edeceklerdir. Radyodan öz dilden şiirler söylenecek konuşmalar yapılacaktır" (*Cumhuriyet*, 1934c). 21 ve 22 Eylül 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetelerinde çıkan haberlere göre ise, "26 eylül Dil bayramı münasebetiyle Malatya meb'usu Dr. Hilmi ve K. d'Alpino Kapuçelli Beyler tarafından yazılan Kurultay Marşı Sahibinin Sesi plâklarında zaptolundu, İngilterenin en maruf Askerî bandosu tarafından tespit edilmiştir" (*Cumhuriyet*, 1934ç; *Cumhuriyet*, 1934d; Lewis, 1999: 51-52). 24 Eylül 1934 tarihli *Zaman* gazetesinde, 1934 yılı Dil Bayramı hazırlıklarına ilişkin haber "26 Eylülde radyo ile sırf Türkçe nutuk irat edilecek, gazetelerin birinci sahifesi yalnız Türkçe kelimelerle çıkacak" (*Zaman*, 1934a) ifadesiyle aktarılmaktadır. İlgili tarihli haberde Öztürkçe kelimelerin derlenip, gündelik kullanımdaki kelimelerle karşılaştırıldığı görülmektedir. *Zaman* gazetesinin 25 Eylül 1934 tarihli sayısında bir önceki sayıda yapılan derlemeler ve karşılaştırmalardaki hatalar "Bir Tashih" başlığı altında düzeltilmekte, "Yarıncı Dil Bayramında" başlıklı haberde ise 26 Eylül'de Dil Bayramı'nın kutlanacağı hatırlatılmaktadır (*Zaman*, 1934b).

Belirtmek gerekir ki 25 Eylül 1934'e tarihlenen haberler oldukça önemlidir. Zira 1933 yılındaki kutlamalar, yukarıda da aktarıldığı üzere, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın kutlandığı ilk yıl olarak kayıtlara geçmiştir. 1934'e gelindiğindeyse, 1933 yılındaki ilk kutlamalar yok sayılarak bayramın ilk kez 1934 yılında kutlanacağı ilan edilmektedir:

Yarın ilk dil bayramını kutluluyacağız. Güzel türkçeyi yabancı sözlerden ayıklamak ve uzun asırlar türk lûgatinden dışarıda kalan kendi kelimelerimizi tekrar lisanımıza almak için iki sene evvel Ulu Başbuğumuz Büyük Gazinin rehberliğile başlanan

dil savaşı bu yıl ikinci kurultayile yeni istikametler aldı. Dil ve medeniyet tarihinde öğünülecek sayılı inkılâplardan biri olan bu savaşı bütün millete mal ederek kökleştirmek millî işlerden en büyüğüdür. İşte yarın kutlanacak bayram böyle bir mahiyeti haizdir. Bayram için yapılan hazırlıklar bitmiştir. Bu münasebetle Dil Cemiyeti Başkanı ve Erzincan meb'usu Saffet bey radyoda öz türkçe bir nutuk söyleyecektir. Halkevinde yapılacak merasim program da şudur: Saat dörtte toplanılacak, Halkevi Reisi açma nutkunu söyledikten sonra İstiklâl ve Kurultay marşları çalınacaktır. Refik Ahmet B.'in konferansı takiben eski lisanla yeni dili mukayese etmek için her iki neviden birer şiir ve nesir okunacak ve merasime bir konserle nihayet verilecektir. Halkevi toplantısına girmek için de davetiyeye lüzum yoktur. (*Cumhuriyet*, 1934f)

26 Eylül 1934 tarihli gazetelerde 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamaları detaylıca aktarılmıştır (bkz. *Akşam*, 1934a; *Zaman*, 1934c). *Cumhuriyet* gazetesinden örneklemek gerekirse ilgili bayram haberi "Dil Bayramı-Bugün millet öz diline kavuştuğu mutlu günün şenliğini yapacak" sür manşetiyle sunulmaktadır. Haber, bayramın ulus ve millet için ne anlama geldiğini, geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kurarak, aktarmaktadır:

Milli hükûmet kurularından beri yapılan her inkılâp için bir kutlulama günü ayırsaydık buna bütün bir yıl yetişmezdi. Fakat öyle inkılâplarımız var ki millî hayat üzerinde kökleşmek gibi seyri daha ziyade yarına uzanan cepheleri kuvvetlidir. [Dil bayramı kastedilerek] Bu bayram ilk defa olarak bu sene ve bugün yapılıyor. Toplantının programını aşağıda okuyacaksınız. Ayrıca Dil Cemiyeti Başkanı Saffet B.'de temiz bir dil kullanarak hazırladığı nutkunu radyoda okuyacaktır. Bazı sözleri belki yadırgar gibi olacağız. Bu, geçici bir duygudur. Çünkü o sözler Türkün öz sözleridir. Ne çare ki yıllarca, asırlarca kullanılmadığı için yatlamıştır ... Yeni kelimeleri kullandıkça alışıcağız ve daha yenilerini bularak bugünkü pasaklı ve yamalı bohça gibi dilden büsbütün uzaklaşacağız. Dilimiz bir, kitabımız bir, konuşmamız bir, içimiz dışımız bir olacak. ... Türk dili hars dili olacak ve sırf arapça ve farsça mahlûtu lisan yüzünden halka yayamadığımız ilim ve irfanı konuşma kadar umumileştireceğiz ... Bir kelime ile vaziyeti tarif etmek lâzım gelirse diyeceğiz ki: Bizim on binlerce evvelden kalma bir madenimiz vardı. Ona hor baktık, kullanmadık, paslandı, küflendi. (*Cumhuriyet*, 1934g)

26 Eylül 1934 tarihinde İstanbul'da bulunan Türk Dili Tetkik Cemiyeti Başkanı Erzincan Mebusu Saffet Bey, 26 Eylül Türk Dil Bayramı İstanbul ve Ankara radyolarının birleştirilmiş yayınında bayramın 'tarihsel önemini' anlatan, Öztürkçe ile yoğrulmuş, konuşmasını yapmıştır:

Bugün, Büyük Önderimiz Ata Türkün, budunumuza armağan ettiği bayramlardan birini yaşıyoruz: dil bayramını... Kutlu olsun yurttaşlar! Başbuğ, on beş yıl önce, yatları yurdun dokunulmaz arıklığında boğacağını budumuza adadı, onu gür

sesiyle bütün acuna haykırdı. O günkü bu engin düşüncenin budunumuzu hangi amaçlara ulaştırmak istediğini geçen yıllar içinde, birer birer gördük; türlü yatlar anayurtta boğuldu; yurdu kemiren yabancılar koğuldu; Türklüğün benliğini saran paslı ağlar koparıldı; Buduna yıkılmaz bir temel olarak lâyük Türk Cumhuriyeti kuruldu. Okuma yazmadan uzak bırakılmış ulusumuz, yeni alfabeyle kavuştu. Bu güzeyde, ulusun kafasını yaltırmak kolaylaştı, ulusluk türesi daha eyi anlaşıldı, bütün ülkeye yayıldı. Budunumuzun öz benliğini bilmesi için en güvenli açar, bilirsiniz, gerçek ulus tarihidir. Bu en değerli gömüç, özlüğünden uzaklaşmış, gerçeğe karşı gözleri kepeklenmiş kişilerin yat bitiklerinden topladıkları dipsiz, değersiz yalanlarla doldurulmuştu. Ulusluk gömücümüzü bu değersiz düzmelerden ayıklamak onu gerçek bilgilerle doldurmak gerekti. (Arıkan, 1934: 7)

Saffet Bey'e göre yeni Türk ulusunu tanımlayacak bilgiler 'kadim geçmişten' gelmektedir. İlgili konuşma Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan dil çalışmalarının mahiyeti ve aynı zamanda da Türkiye'nin 'yeni insan, yeni yurттаş ve yeni ulus' inşasını aktaran uzunca bir bölüm içermektedir. Dönem içinde Türk Tarih Tezi'ne içkin biçimlendirilmiş tarihsel anlatı ve yoğun Öztürkçe kelimeler kullanımı, 26 Eylül Türk Dil Bayram kutlamalarının ilk yıllarında karşılaşılan tipik metinsel biçimdir:

Bu Türk ulus tarih tezi bütün dirikliğiyle, Türk kültürünün bütün acun ulusları bütün acun ulusları kültürlerine yaltırık saçmış olduğunu, bütün açıklığıyla, bütün gerçekliğiyle bilgi alanına koymuştur. Tarihçiler, beşiği Ortaasyada olan Türk kültürünün çok erkenden üneldiğini, yayıldığını, ulaştığı yerlerdeki kültür izlerinden en aşağı yedi bin yıllık özelliğini söylüyorlar. Türklerin yüksek kültürleriyle, bu kültüre uygun dilleriyle Ortaasyadan Çine, Hinde; Sümer, Elam, Eti illerine; bütün Akdeniz kıyılarına, adalarına, bir koldan Okan denizine değin Avrupa içlerine; türlü yollarla Amerikanın Meksika, Peru gibi batı yakalarına göçtüklerini de öğrenmiş bulunuyoruz. Yalçın taş, türlü maden, ekim çağlarını ilkin açan, at, öküz, koyun, geyik gibi türlü yaratıkları ilkin elciten ilk kültür ısları, bütün bu yarattıkları türlü kültür alanlarında gerekli olan terimleri, deyimleri, besbelli ki, öz dillerinden koymuşlardır. Daha bu kültür izine varamamış bulunan soylar, besbelli ki, bütün bu kültürel, sosyal söz deyimlerini, terimlerini, içlerine giren Türk kültür ısları dilinden almışlardır. Bunları size anlattım, bizim Türk dili araştırma türemizin dayandığı sağlam temeli göstermek içindir. (Arıkan, 1934: 8)

Saffet Bey'e göre bu doğrultuda Türkiye'nin 'yeni insanının, yeni yurттаşının ve yeni ulusunun' inşası için, dil alanında yapması gereken yegâne görevleri şunlardır:

Dil çalışmamızın çok dallı, geniş işlerini bir araya getirerek kısaca söyleyebiliriz ki irdeğimiz: Türk dilini her yönden anarak, zenginleştirerek acun dilleri kıtında

seçkin kılmaktır. Bunun için: dilimize girmiş yabancı sözleri atacağız; unutulmuş Türk söz köklerini, kurallarını arayıp bulacağız; başka dillere geçmiş, türlü biçimlere sokulmuş Türk söz köklerini de bulup alacağız. Bütün bu gerekli nesnelere üzerinde çalışacağız; böylece dilimize yeni bir diriklik, yeni bir eriklik vereceğiz. Bugün bir düşünüşü, bir özdeği, hangi bir varlığı anlatmak için yabancı dillerden söz, deyim, terim almak ezimi altında bulunmak ne acıklıdır? Bu acıdan birgün üzel kurtulmak, budunumuz için yalnız bir bun işi değil, bir onur işidir de! Bu işin çok değerli olduğu gibi pek te güç olduğu ortadadır. Bu geniş yükümün altından kalkmak için tutulacak tek yol: bütün ulusun baş başa vererek emekle çalışmasıdır. Büyük Önderimizin de Cumurumuzdan irdemi budur. Onun bütün buyruklarının ulus için ne denli asuğlu olduğunu kamumuz biliriz; onun içindir ki, bütün bu ulus işlerinde olduğu gibi, bu dil işinde de Önderimizin gösterdiği yolda geniş, çabuk adımlarla yürüyeceğiz. Kısa bir uzda amacımıza ulaşacağız. (Arıkan, 1934: 8)

Ulusun geçmişle kurduğu ilişkiyi Türkçe üzerinden yeniden tanımlayarak kuran bu konuşma aynı zamanda dil işlerini de bir anlık değil ama sürekli mücadele alanı olarak işaretlemiştir. Nitekim 'bu uğurda ulusun baş başa vererek emekle çalışması' söylemi, mücadelenin uzun sürebileceğini imlediği gibi, çalışmanın ulusla birlikte gerçekleşmesi aynı zamanda da 'dilin ayrıştırıcı değil ama birleştirici' yönünün hâlâ akıllarda olduğunun bir göstergesidir. İstanbul ve Ankara radyolarının birleştirilmiş yayınları sonrası saat 17.45'te başlayan Ankara Halkevi'ndeki kutlamalara Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ve birçok üniversiteli genç katılmıştır. Kutlama töreni, İstiklal Marşı ve Kurultay Marşı'nın okunmasının ardından, Türk Dili Tetkik Cemiyetinden [...] Aksaray Mebusu Besim Atalay'ın, dil üzerinden bir ulus tanımlaması yaptığı ve Cumhuriyet Devrimleri içinde Dil Devrimi'nin 'yeni bir insan ve yurttaş' yaratıp, geçmişin karanlıklarını bugün de aydınlatan en yüce devrim olduğunu vurgulayan konuşmasıyla açılmıştır:

Dil olmasa idi kişinin değer ne olurdu? "Dil kişinin tükel özüdür" sözü ne doğru bir sözdür. Dil nedir? Dil duygularımızı, düşüncelerimizi, anılarımızı, en son anlayışlarımızı söz ile karşımızdakilere anlatan deyimlerdir...İşte bu denli büyük olan dili, saltanat denilen böbürlenme devri kuru bir gürültüden uydurma bir takım boş söz yığınınından yapma bir kılığa sokmamış mıydı? Onlara göre dil, eski gelin alaylarının önünde götürülen ağaca benzerdi. Bal mumundan bir ağaç yapılır, üzerine türlü türlü çiçekler asılır, şekerlemeler takılır, teller örülür, sonra gelin odasına konurdu. ...Dili de gelin ağacına döndürdüler. O güzelim Türk dilinin üzerine "süs" diye "bezenmiş deyim" diye en çetin arapça, farsça sözleri yığdılar. Dallarına oyuncaklar taktılar. Düzme, gülünç bir dil ortaya çıkardılar. Yılbaşı gecesi çocukları gibi bu soytarı ağacın karşısına geçtiler. "Ne güzel dil, ne güzel bulunmaz deyim" diye kendilerini aldattılar. İş bununla kalsaydı, kötülük böylece kapansaydı, yıkımı az olacaktı. Onlar çocuklar gibi kendi kendilerini

avuturken ötede Türk budununu unuttular. Bu iş sarayın işin geliyordu. Ulustan büsbütün ayrılan saray, öz Türkçeyi ne işitmek ne de anlamak istiyordu. Sırmalı gösterişlerle türlü türlü atlar, alaylarla, buduna bambaşka bir varlıkla görünmek isteyen sultanlarla o çağın ileri sayılan ozanları yaldızlı, yalazlı sözlerle dili gülünç tevüplü bir kılığa sokuyorlardı. (Atalay, 1934: 10-11)

Kadim geçmişin hatırlatılması ve bugüne taşınması ancak ve ancak yeni devletin ve Cumhuriyet'in kendine has özelliklerinin vurgulanmasıyla gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda devlet ve Cumhuriyet yeni olmakla beraber geçmişin 'yansıması'dır; gerçekte 'kadimdir ve oldukça köklüdür':

Öbür yanda, budun öz dileğini öz diliyle söylüyordu. Bu çağlarda Türk gibi yüz üstü bırakılan Türk dili de Cumurluk çağında canlanacaktı, kalkınacaktı. Cumurluk bu yurttaki neyi unutulmuş bulmadı ki ona yeniden bir değer vermesin, neyi yarı ölü bulmadı ki onu diriltmeğe çalışsın. Bilirsiniz ki bütün çevrimlerin kendine göre para işlerinde, kültür işlerinde, yaşayışta bir takım sıyasaları vardır ... Cumurluğun dil sıyasası da budunculuktur, Türk budununun diline değer vermektedir. Türk azlık olaydı, eski medrese, eski mektep köylere değin gireydi, aradan da birkaç yüzyıl geçseydi Türk dili de aralıkta kaynar giderdi. Kuru bir hilafet ungunu için Türkün dilini değiştirmek isteyenler görülmedi mi? Daha düne değin "Türkçe" diye bir okuma yoktu. Öbür yandan Arapçaya, Farsçaya çok geniş uğurlar verilmişti. Çocukluğumuzda okuduğumuz Arapçayı düşündükçe gözüm kararıyor, başım dönüyor. "ilem" sözüne (ey hitaba salahiyeti olan talibi Ragıp, senin malumun olsun, sen bil) diye bir sürü söz yığını takıştırırlardı. Farsça bellek için (Tuhfe Vehbi)yi ezberlerdik. Çok kez okuyan değil okutan da anlamazdı. Onlara göre okumak demek anlamak, düşünmek demek değildi. Gelişi güzel ezberlemek, gözü yumuk okumaktı. Bu uydurma dili yazan da anlamazdı. (Atalay, 1934: 12-13)

Atalay'ın anlattığına göre, Osmanlı, Osmanlı siyasal elitleri ve dönemin münevverleri kendilerini bu kadim kökü yok sayarak ve ondan koparak var edebilmişlerdir. Bu kopuş sadece bir dili ya da kültürü yok saymak veya ondan kopmak değil ama aynı zamanda da o kökten gelen insanları yok saymaktır, onlara yabancılaşmaktır. Cumhuriyet, bu türen yok sayışı ve kopuşu ret ederek asıl özüne, yani halk(ın)a dönmüştür:

Onlar hep kendileri için yazmışlar, hep kendileri için söylemişler onun içindir ki sözleri de yazıları da kendileriyle birlikte aramızdan çekilip gitmişlerdir. Ne yazık! Bunlardan bir takımları da yazıları, sözleri gibi daha sağlıklarında iken unutulmuşlardır. İşte; yaratılışa uymayan, ulusluk türesini tanımlayan, yanlış yollarda yürüyen, yalancı amaçlara tapınmış olan kişilerin sonu. Acınır onlara ki bilgileri, içinde yaşadıkları ulusu bile tanımaya yetmeye. Acınır onlara ki yazıları bir yalaz denli olsun parlamadan sönmüş gide. Acınır onlara ki buldukları çağın

yaşayış türelerini sezmiş olmalıyalar. Neyse. Olan oldu. Geçen geçti. Eden ettiğini buldu. İş de olacağına vardı. (Atalay, 1934: 14)

Konuşma ardından söz alan Hüseyin Namık Bey, Türk dilinin öteki diller arasındaki yeri, geçirdiği zorlukları, dil-bellek arasındaki ilişkiselliği ve bundan sonra alınması gereken tedbirleri anlatan bir konferans vermiştir. Tarihsel bir anlatının hâkim olduğu konuşma metinde ilginç olan nokta Türklerin tarihsel süreçte geçirdiği değişimin ve dönüşümün kaçınılmaz olarak dili de etkilediğine yönelik vurgudur. Nitekim sorun, 'Türkçeye yabancı olan dilleri kullanmak değil, kullanılan bu diller içinde Türkçenin silik ve görece yetersiz kalması' olarak tespit edilmektedir. Bu bağlamda kelimelerin yetersizliği ve türetilmesindeki yaşanan terminolojik sıkıntılar konuşmalarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Sorunların giderilmesi meşru bir kök dolayımıyla gerçekleştirilebileceğinden dil-ulus arasındaki bağ, özellikle oluşturulacak tarihsel bir çeper içinden kök salarak kurulacaktır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Türk Dil Kurumunun kuruluşunun hemen ardından yerel ağızlardan ve lehçelerden kelime derleme 'seferberliğine' başlaması aslında zaten 'var ve ulaşılabilir olan ancak göz ardı edilmiş' Anadolu 'saf kökün' bugünde, geçmişten dolayımınarak yeniden kurulması ve aynı zamanda da Cumhuriyet'in 'özüne dönmesi' olarak sunulmaktadır (Namık, 1934: 74-77).

1934 yılında İstanbul'daki bayram kutlamaları, Halkevleri reisliğinin resmi radyo bildirisine göre genel hatlarıyla, 26 Eylül 1934 tarihinde saat 16.00'da Halkevi'nde başlamış ve kutlamalar sadece iki katlı halkevi salonlarında değil aynı zamanda Halkevi'nin bulunduğu muhitin sokaklarına da taşan bir kalabalıkla kutlanmıştır. Öncelikle seçilmiş musikişinasların ve otuz genç kızın iştirakiyle çalınan İstiklâl Marşı'nın ardından Halkevi İdare Heyeti Başkanı Ali Rıza Bey açılış konuşmasını gerçekleştirmiştir:

Bugün, yüzlerce yılın dilimize üşüşürdüğü yabancı söz ve kılıklarla anlayanı az, anlatanı az bir biçime soktuğu dilimizi, kendi özüne ulaştırma savaşının bayramıdır ... Bu bayram Türklüğe, Türk budununa benliğini duyuran Ulu Gazi'nin kendi öz dilimize kavuşmanın yolunu da gösterdiği günün bayramıdır. O, bundan on beş yıl önce, Türk budunu kıyısına yuvarlandığı ölüm kuyusunu tam karanlığa düşmek üzere iken, nasıl elinden tutarak kurtuluş yoluna soktu ise, bundan iki yıl öncede, Türk dilini, içine düştüğü meleziyetten, karışıklıktan kurtararak kendi öz benliğine giden yola yönetti. Her budun bayramı gibi, bu bayramında önümüzdeki savaş yıllarının daha verimli olması için yeni bir hız kaynağı olmasını yürekten dilerim. (Rıza, 1934: 83-84)

Ali Rıza Bey'in konuşmasının ardında katılımcılar koro halinde Kurultay Marşı'nı söylemişlerdir. Katılımcıların talebi üzerinde marş ikinci kez söylenerek büyük bir alkış tufanı ile birlikte Halkevi Temsil Komitesi Azası Refik Ahmet Bey, Türk

Dil İnkılâbı üzerine konuşmasını yapmak için kürsüye davet edilmiştir. Refik Ahmet Bey'in konuşmasının ardından kürsüye 'tarih' anlatması için üniversite öğrencisi Ruknettin Bey 'alkışlar eşliğinde' davet edilmiştir. Ruknettin Bey'in tarih anlatısında, Türkçenin İslamlaşmayla birlikte 'yozlaşmaya' uğradığına ancak yeni Cumhuriyet'le birlikte şanlı geçmişini hatırlayıp köklerine döndüğüne ilişkin vurgular oldukça koyudur:

Türk İslamiyete girdi. Damarlara, buhurlardan süzülen öt ve amber kokuları yayılıyor. Dil çetrefilleşti şölenler unutuluyor. Dar sahalı İslamiyet Türkün omuzuna bindi. O da onunla dünyanın dört yanına akmağa başladı. İslamiyet omuzlardan sıyrılıp içe giriyor. Taşkent, Semerkant, Buhara ince ve güzel işleri, en derin bileşek yüreği oldu. Dil, ahenk, tarih İslamlaştı. Gün batısına doğru akan bir medeniyet kolu var. Konya, Bağdat ince işin kaynağı oluyor. Büyük San'atkarlar öz kafalariyle öz Türk heyecanlariyle islam felsefesinin gömleğini giydiler. Koca Mevlana Konya'da Tahranın dilini konuşuyor. Fakat içli Ozan, inatçı Ozan, San'atkar Ozan kaçıyor. Hem ses ne kadarda zayıfladı. O; şimdi yırtık çarikleriyle perişan saçları ve nihayet kavruk ve yanık yüzüyle dağlar, tepeler aşılıyor, yeşil bir vadinin göbeğinde serikli bir tekkede öz yurdunun hasretiyle kendinden geçmiş, öz heyecanlarını aksettirdiği halkın arasında -üne gire göre- bayağılaştı. Halk ve tekke zevki karıştı. Türk tekkeleşti. Tekke Türkleşti. (Ruknettin, 1934: 88-89)

Üniversite öğrencisi Ruknettin Bey'in manzumesinin ardından katılımcılar tekrardan Kurultay Marşı'nı söylemiştir. Muallim Bedros Zeki Bey, Türk Dili'ni anlatan bir manzume okumuş ve ardından Avukat Teologos Efendi de katılımcılara hitap etmek için kürsüye davet edilmiştir. Yapılan konuşmalar ve okunan marşların ardından sahnede koro eşliğinde şarkılar söylenmesinin ardından kutlama törenleri son bulmuştur.

1935 yılı 26 Eylül Türk Dil Bayramı -pratikte- ulusça kutlanmış ilk bayramdır. Bu açıdan devletin 1934 yılındaki, 'bayram kutlamalarının ulusça ve geniş katımlılığın sağlanmasına ilişkin' temel beklentilerinin gerçekleşmeye başladığı söylenebilir. 13 Şubat 1935 gibi oldukça erken tarihli Cumhuriyet gazetesi haberine göre, "yeni seçilen Milli Türk Talebe Birliği başkanı Rükneddin Fethi, Talebe Birliği'nin "en salâhiyetli bilgiç ağızlardan kültür konferansları derleyeceğini, milli şenlik ve yas günlerine iştirak edecek, dil bayramı gibi büyük kültür günlerini kutlulayacağını" (*Cumhuriyet*, 1935a) belirtmektedir. Türk Dili Araştırma Cemiyeti Genel Sekreterliğinin bayram hazırlıklarının resmi olarak başladığını ilan ettiği tarih ise 11 Eylül 1935'tir. Buna göre "Geçen yıl [1934] olduğu gibi bu yıl da geniş ve ulusal ölçekte kutlanması Ulu Önderimizce yerinde görülen 26 eylül dil bayramı" için hazırlanmış program şu şekildedir:

- 1- 26 eylül, birinci dil kurultayının toplandığı tarihtir. Kurultay, bugünün dil kurumu üyeleri arasında kutlanacak bir bayram günü olarak kararlaştırılmıştır.

Dil işi bütün ulusun ortak bir işi olduğundan, bu bayram -geçen yıllar olduğu gibi- bütün Halkevlerle Basın ve Yayın Kurumları tarafından geniş ölçüde kutlanacaktır.

- 2- Türk Dili Araştırma Kurumu, 26 eylül 1935 günü radyo ile bütün yurda bir aya verecektir. Bu aya için İstanbul ve Ankara radyo merkezleri birleştirilecektir. Ayta hangi saatte, hangi radyo merkezinden verileceği ayrıca kararlaştırılacak bildirilecektir. O saatte bütün Halkevleri dil, tarih ve edebiyat şubelerinin öncülüğüyle toplu olarak bulunacak ve bu aytayı dinleyecektir.
- 3- Halkevleri, dil bayramı için önceden hazırlanarak toplantılar yapacaklardır. Bu toplantılarda okunacak şiirler, verilecek söylevler için kapsal olarak şu yönerge verilebilir: Elden geldiği kadar öz, sade, güzel, anlaşılır türkçe ile yazılmış ve söylenmiş olmak. Konular, genel olarak, Türk kültür varlığının eskiliğini, genişliğini, büyüklüğünü ve özel olarak Türk ulusunun en geniş ölçüde birbirine anlaşılmasına yaradığını, bir yandan da bütün yeryüzü kültür dillerine kaynak olmuş en eski ve ana bir dil olduğunu anlatmağa yarıyacak yolda seçmek.
- 4- Halkevleri toplantılarında söylenen şiirler ve söylevlerin birer kopyası dil kurumu merkezine gönderilecektir.
- 5- Halkevleri toplantıları Dil Kurumunun radyo ile vereceği ayta saatine göre, bu aydan önce veya sonra yapılabilir. Ancak başında veya sonunda ikinci maddede yazılı olduğu gibi, bu ayta dinlenilecektir.
- 6- Radyo merkezi olan yerlerde Halkevleri toplantıları da radyo ile verilecektir.
- 7- Türkiyede çıkan bütün gazeteler o gün için dil işinin değerine, üç yılda alınan yolun önemine dair yazılar yazacaklar ve dil bayramını canlandıracaklardır. Bu yazılar için de üçüncü maddede yazılı yönerge göz önünde tutulmalıdır. (*Cumhuriyet*, 1935b)

17 Eylül 1935 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğince kesinleştirilmiş ve Halkevleri'ne gönderilmiş programa ilişkin duyuru içinde, özellikle bayram kutlamalarında okunacak şiir ve manzumelerin "elden geldiği kadar öz, sade, güzel, anlaşılır türkçe ile yazılmış ve söylenmiş olması" ve "Türk kültür varlığının eskiliğini, genişliğini, büyüklüğünü ve özel olarak Türk ulusunun en geniş ölçüde birbirine anlaşılmasına yaradığını, bir yandan da bütün yeryüzü kültür dillerine kaynak olmuş en eski ve ana bir dil olduğunu anlatan metinlerin" (*Cumhuriyet*, 1935c) tercih edilmesi önemle belirtilmiştir. 24 Eylül 1935 tarihli Tan gazetesinde "Dil Bayramı" başlığıyla yayınlanan haber Ankara radyosu ile İstanbul radyosunun ortak yayının nasıl gerçekleştirileceğine yöneliktir. Habere göre, "Dil bayramında Türk Dili adına verilecek olan söylev Ankara radyosuyla birleştirilecek olan İstanbul radyo merkezinden 26 Eylül 1935 perşembe günü saat 18'de verilecektir" (*Tan*, 1935a). Aynı içerikli haber Ulus gazetesinde Dil

Bayramı'nda verilecek söylev" ifadesiyle yer almaktadır (*Ulus*, 1935a). 24 Eylül tarihli Son Posta Gazetesi'nde yayınlanan "Dil Bayramı Edebiyat Fakültesinde Bir Toplantı Yapılacak" başlıklı haberde ise, Dil Bayramı için düzenlenecek toplantıya herkesin katılabileceği belirtilmektedir (Son Posta, 1935a).

25 Eylül 1935 tarihinde Beyoğlu ve Eminönü Halkevleri kesinleştirilmiş Dil Bayramı kutlama programlarını ilan etmişlerdir. Buna göre Beyoğlu Halkevi'ndeki kutlamalar, "26 eylül 935 perşembe günü saat 18'de başlayacak olup, tüm yurttaşlar davetlidir. Müsamereye giriş kartları hergün saat 9'dan 21'e kadar ev direktörlüğünden alınabilir" (*Cumhuriyet*, 1935ç). Benzer bir haber "Dil Bayramı" başlığı altında Kurun gazetesinde de yayınlanmıştır. Beyoğlu Halkevi'nden aktarılan habere göre, "Dil bayramı onuruna 26 Eylül perşembe günü saat 18 de başlamak üzere evimizde verilecek müsamereye bütün yurttaşlarımızı çağırırız. Müsamereye giriş kartları her gün saat 9'dan 11'e kadar evimiz direktörlüğünden alınabilir" (*Kurun*, 1935a). Eminönü Halkevi'nin ilan ettiği program ise oldukça detaylıdır. Programa göre, "dil bayramı 26 eylül 935 perşembe günü ... Çağaloğlu merkezinde kutlanacaktır. Bütün ... bağluları ve yurttaşların ... toplantımıza ün vermelerini dileriz" (*Cumhuriyet*, 1935ç; *Cumhuriyet*, 1935d). Program şu şekildedir: "Bay Agâh Sırrı Levend tarafından açma sözü. Halkevi koro heyeti tarafından İstiklâl ve Kurultay marşları. Türk dili hakkında ... Necmi Dilmen tarafından söylev. Öz Türkçe şiirler ve talebelerden serpinler (nesirler). Son olarak konser ve nihayetinde Ankara radyosunun yapacağı yayın dilenecek" (*Cumhuriyet*, 1935ç; *Cumhuriyet*, 1935d) ve program sona erecektir.

1935 yılında kutlanan 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın en önemli özelliklerinden birisi de ulusal gazetelerin bayram kutlamaları için bir nevi seferber edilmesidir. Ülke genelinde yapılacak kutlamaların detaylı programları, programların müzakere aşamalarında bile ulusal gazetelerde halkın bilgisine sunulduğu görülmektedir. 26 Eylül 1935 tarihli gazetelerde bu seferberlik takip edilebilmektedir. Gazeteler İstanbul'da ve Ankara'da bulunan Halkevleri'nin kutlama törenlerini, daha önce ilan edilen genel kutlama programı çerçevesinde, saat saat yayınlamışlardır (bkz. *Akşam*, 1935b; *Cumhuriyet*, 1935f; *Tan*, 1935b; *Ulus*, 1935b).

Bayram kutlamalarına içkin anlatı, diğer bayram kutlamalarında olduğu gibi, Osmanlı'ya indirgenemeyecek kadim Türk geçmişinin Türkiye Cumhuriyet'i ile yeniden diriltildiği üzerinedir (*Cumhuriyet*, 1935e). 26 Eylül 1935 tarihli Akşam gazetesinde "Dil bayramımız kutlu olsun" başlıklı haberde Dil Bayramı'nın Türkiye'nin en büyük bayramlarından birisi olduğu vurgulanarak, bayramın bu yönü şu ifadelerle dile vurgulanmaktadır: " ... Dil Bayramı ... zira öz varlığımızı, öz düşüncelerimizi yabancı sözlere başvurmaksızın öz dilimizle söylemeği

bugün öğrendik ... Bu yol, dilde, düşüncede ışıklı kurtuluş yoludur. Amacımıza varacağımıza kuşku yoktur. Yurddaşlar! Bayramımız kutlu olsun” (*Akşam*, 1935a). 26 Eylül 1935 tarihli Tan Gazetesi’nde bayram, “Dil Bayramımızı Bugün Kutluluyoruz” başlığıyla aktarılmaktadır. (*Tan*, 1935c) Tan gazetesinin aynı tarihli sayısındaki başyazı ise “Özdil bayramı” başlığını taşımaktadır. İlgili başyazıda bayram, Türk’ün ve Türklüğün yeniden tarih sahnesine çıkışının nişanelerinden birisi olarak, “Türklüğe bütün varlığını yeniden duyuran en büyük Türkün, Türkçe dilini de özleştirmek yolunu açtığı gündür” (*Tan*, 1935d) ifadesiyle selamlanmaktadır. Kurun gazetesinde 1935 yılı bayramı, “Kültür Devriminin bir bayram gününü yaşıyoruz” başlığıyla aktarılmaktadır (*Kurun*, 1935b). Gazetede yazında, “tarih devrimi geçmişimizin kaybolan hakkına kavuşturdu; dil devrimi gelecek günlerimizi fethediyor” (*Kurun*, 1935b) ifadesiyle Türkiye’de Türklerin unuttuğu mazinin yeniden hatırlatılmasına atf yapılmaktadır.

Bayramda, bayramın bir sevinç ve mutluluk günü olarak işaretlenmesi yanında, dil üzerine yapılan çalışmaların geç kalmışlığının yarattığı hüznü de aktaran ilginç bir yazı dolaşıma sokulmuştur. M. Turhan Tan imzalı yazı hüznü ve sevinci bir arada yaşamayı vaaz etmektedir: “Bugün dil bayramı. Her bayram gibi bu da içimize sevinç veriyor, gözümüze ışık getiriyor ... Sevgili dilimizin bir bayram günü kazanıncaya değin geçirdiği üzüntülü yılları da düşünmekten geri kalamayız. Bunu yapmakla bayramımızın değerini daha derin ve engin biçimde duymuş oluruz” (*Tan*, 1935). Her şeye karşın 1935 yılının bayram kutlamalarının özü, Ulus gazetesindeki başyazıda yer alan şu ifadelerle netleşmektedir: “Bakımsız Türk diline bakım, ışiksiz Türk yurduna ışık ... getiren Türk devriminin başardığı ... büyük utkulardan birisi de Türk diline köklerinde ve kaynaklarında gizli kalmış olan zenginliği ve enginliği vermek olmuştur. Bugün kutlayacağımız dil bayramı işte bu başarının anılacağı gündür” (*Ulus*, 1935c). Dil Bayramı’nın gelip geçici bir heves olarak görülmemesi gerektiğine ilişkin uyarılar, Türkçe var olduğu müddetçe bayramın da varlığını devam ettireceği vurgusuyla iç içe geçmiştir: “... Bu bayramı kutlarken hatırlayınız ki özleşmiş, durulmuş ve enginleşmiş bir Türkçe ile yüzlerce yıl sonra bu bayramı kutlayanlar, bizi Atatürk’ün bu büyük başarıları başardığı günlerde yaşayan bahtiyarlar olarak diye anacak, ne mutlu onlara diyeceklerdir” (*Ulus*, 1935c).

1936 yılı, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, hem dil çalışmaları hem de 26 Eylül Türk Dil Bayramı açısından bir kırılma yılıdır. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin adı 1934 yılında Türk Dili Araştırma Kurumu olarak değiştirilmiştir. 1936 yılında ise kurum bu kez adını Türk Dil Kurumu olarak değiştirmektedir (bkz. TDK, 2023). Ayrıca aynı tarihte Güneş-Dil Teorisi’nin artık kanonik bir Cumhuriyet anlatısı kabul edilmiş, Üçüncü Türk Dil Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Alınan kararların önemini yansıtabilecek şekilde, Üçüncü Dil Kurultayı’na dair tartışmalar ve yorumlar hem

Türk Dil Kurumu tarafından ayrı ayrı bir kitaplar haline getirilmiş ve dağıtılmış, hem de ilgili dönem içinde özellikle gazetelerde ve Halkevleri dergilerinde yayınlanmıştır (Atay, 1936: 1-2; Ülkü, 1936a: 77-84). Önemin bir başka boyutu olarak da, bir hafta süren Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın altıncı gününün 30 Ağustos Zafer Bayramı'na denk gelmesi gösterilebilir. Bu nedenle kurultaya bir günlük ara verildiği, aradan sonra kurultayın son gün toplantılarının yapıldığı ve son gün toplantıları sonrasında da kurultayın çalışmalarını tamamladığı anlaşılmaktadır. Hatırlatmak gerekir ki 1930'lu yıllarda '30 Ağustos Zafer Bayramı ve Gazi Günü' ile 'Tayyare Bayramı/Günü ve kutlamaları da aynı tarihlere denk gelmektedir.

26 Eylül, 'Birinci Türk Dil Kurultayı'nın toplanması anısına kurum içi bir bayram günü' olarak ilan edilmişken, 26 Ağustos 1936'da toplanan Üçüncü Dil Kurultayı'yla birlikte 'kurultayın toplanması anısı ve bayram' birlikteliği kesintiye uğramıştır. Ancak Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na ilişkin vurgunun, 'siyasal' gerekçelerden hareketle, başlı başına Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın toplanmasına değil de Güneş-Dil Teorisi'ne yoğunlaşmasından dolayı, 26 Eylül'e ait 'Birinci Türk Dil Kurultayı'nın toplanması anısının' ve bu bağlamda da 'kurultayın toplanması anısı ve bayram' birlikteliğinin zaman içinde yeniden tesis edildiği görülecektir. Fakat belirtmek gerekir ki kurultay ve bayram birlikteliği, Türk Dil Kurultaylarının Cumhuriyet'in yüz yıllı içinde farklı farklı tarihlerde toplanmış olmasından, kendiliğinden silikleşecek ve sadece 26 Eylül, bayramı işaretleyen bir tarihe dönüşecektir.

14 Eylül 1936 tarihli gazetelerde, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'na ilişkin, o yıla kadar hazırlanmış en detaylı kutlama programı yayınlanmıştır. Bu program, ufak farklılıklar haricinde, 1937 yılında da aynen uygulanacaktır. Türk Dil Kurumunca 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamaları için hazırlanmış en detaylı program şu şekildedir:

- 1) İlk Dil Kurultayı'nın toplandığı 26 Eylülde, bundan önceki yıllarda olduğu gibi, Türk Dil Kurumu üyeleri, Halkevleri, gazeteler ve yurdun bütün dil sevenleri arasında kutlanacaktır.
- 2) 26 Eylül 1936 cumartesi günü saat 18.00'de Ankara ve İstanbul radyoları birleştirilecek ve Kurum adına bir söylev verilecektir. Bu söylev bütün Halkevlerinde radyo ile dinlenecektir.
- 3) Halkevleri, söylev saatinden önce ya da sonra, kendi bölgelerindeki imkâna göre dil hakkında konferanslar vermek, şiirler okutmak ve türlü tezahürlerde bulunmak suretiyle dil bayramını kutlayacaklardır. Halkevlerinde verilen konferansların, söylevlerin birer kopyası Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliğine gönderilecektir.

- 4) Türkiye gazeteleri 26 eylül 1937 sayılarında dil bayramını kutlulayacaklar ve Türkiyede dil çalışmaları üzerine yazılar yazacaktır. Bu yazıların da birer kopyası Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliğine gönderilecektir.
- 5) Bütün kutlulama ve tezahürlerde şu noktaların tebarüz ettirilmesine çalışılacaktır:
 - a) Ulu önder Atatürk'üm yüksek himaye ve irşatları altında Türk Dili üzerinde yapılan çalışmaların hergün daha çok genişliyen yüksek bir faaliyet aldığı,
 - b) Ana dilimizin geniş varlıklarını bulmak üzere yapılmakta olan araştırmalar, yalnız Türk Dili lehçelerini değil, bütün kültür dillerini ve genel dil bilgisini ilgilendiren yüksek bir buluşa vardığı,
 - c) Yeni Türk Dil tezinin Üçüncü Türk Dil Kurultayına iştirak eden yerli ve yabancı dil bilginleri tarafından da iyi karşılanmak suretiyle bir kat daha kuvvetlendiği,
 - d) Türk kültürünün en eski kültür kaynağı olduğu gibi, Türk dilinin de bütün kültür dillerine ana kaynak olduğunun "Güneş-Dil" teorisinin inkâr kabul etmez bir şekilde ortaya çıktığı,
- 6) Halka hitap eden söylev konferans, şiir ve yazılarında elden geldiği kadar herkesin anlayabileceği açık, sade, düzgün, pürüzsüz ve güzel bir Türkçe kullanılmaya çalışılacaktır. (*Cumhuriyet*, 1936a; *Cumhuriyet* 1936b; *Ulus*, 1936a)

Aynı tarihli bir başka kutlama programına göre, törenlere tüm yurttaşların katılımının beklendiği Beyoğlu Halkevi'nde, "26 eylül 1936 cumartesi günü saat 21'de ... İstiklâl caddesinde, Nuzuziya sokağındaki Parti kurağında evimizin gösterit salonunda, bir tören yapacaktır. Tören programı şudur; İstiklâl Marşı, Hıfzı Tefik Gönensay tarafından (Türk dilinin ilerleyişi hakkında) konferans, Gösterit (Yanışlıklar serisi) vodvil, 2 perde[dir]" (*Cumhuriyet*, 1936c; *Kurun*, 1936a; *Akşam*, 1936a). Beyoğlu Halkevi'nin programına nazaran çok daha detaylı görünen Şehremini Halkevi kutlama programında ise, "Ankara radyosu dinleme (saat 18'den itibaren), İstiklâl marşı, konferans, serbest kürsü, ulusal rakıslar, öz Türkçe şiirler, gösterit, halk şarkıları ve müzik (*Cumhuriyet*, 1936c; *Cumhuriyet*, 1936ç; *Akşam*, 1936a) ön plana çıkmaktadır.

25 Eylül 1936 tarihli *Ulus* gazetesinde bayram, "Dil savaşımızın bu sayılı günü yurdun her tarafında törenle kutlanacak" (*Ulus*, 1936b) başlığı ile sunulmaktadır. İlgili haberde Türkiye'deki dil çalışmalarının amaçları "Türkçeyi özleştirmek, zenginleştirmek, bu büyük medeniyet dilinin kaynaklarını ve öteki diller üzerindeki engin tesirlerini araştırmak yolunda yapılan büyük savaşın başarılı yürüyüşünü yarın bütün Türkiye aydınları kutlamak fırsatını bulacaklardır" (*Ulus*, 1936b) ifadesiyle işaretlenmekte, bayram kutlamalarının genel hatları çizilmektedir. *Tan* gazetesinde ise bayramın, "... Büyük önderimizin himaye ve irşadı altında yapılan araştırmaların yalnız Türkçeyi değil, bütün dünya

dillerini alâkadâr edecek bir buluşa varması..." (Tan, 1936a) amacını taşıdığını belirtmektedir.

M. Turhan Tan imzalı bir yazı 26 Eylül Türk Dil Bayramı'na ilişkin, eldeki veriler ışığında, daha önce yapılmamış bir şeyi yapmaktadır. Bayramı bir yandan Türkiye'deki dini-ladini bayramlarla kıyaslamakta ve Türkiye'de asıl bayramın, Türkçe dolayısıyla, Türklerin kadimliğini yeniden hatırlatan 26 Eylül Türk Dil Bayramı olması gerektiğini vurgulamaktadır:

Dinî bayramlar, ya uzun süren riyazetlerin sona erdiğini müjdelere, ya da bir din borcunun sevinç içinde ödenmesini istihdaf eder. Şeker bayramı bunlardan birincisine, Kurban bayramı da ikincisine örnek olabilir. Fakat millî bayramların mutlaka milleti bahtiyar eden vakiaları hatırlatır ve bu bayramlarda millet kendi varlığına taallük eden o vakianın sevincini yaşar. Bizim 29 birinciteşrin bayramımızla Fransızların 14 temmuz günleri gibi gerçekten kurtuluş ve yükseliş fecri olan ulu bayramları gibi... (Tan, 1936)

Tan yazısının devamında 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın biricikliğine vurgu yaparak bayramın ne alma geldiğini, hangi maksatlarla ilan edildiğini ve nasıl anlaşılması gerektiğini detaylıca aktarmaktadır:

Lâkin şarkın ve garbin hiçbir milletinde dil bayramı yoktur. Çünkü gene şarkın ve garbin hiçbir milleti dil esareti çekmemiştir... hiçbir dil, Selçuklular ve Osmanlılar devrinde Türkçenin uğradığı felâketi çekmemiştir. Türkçe, bin yıldanberi güzelliği zerre zerre eksilen, tatlılığı parça parça azalan, derinliği kulac kulac kapatılan bir göl gibiydi. Bu göle ne çamurlar atılmamış, ne taşlar dökülmemiş ve ne biçimsiz sedler örülmemişti? Tarihten önce ve sonra kürenin dört yanına medeniyet meşalesini taşıyan Türklere belletilen dili, Arabın kamusunu, Farsın erhengini ezber etmemiş olan Türkler bile anlamıyordu, bu dil o derece Türkçelikten çıkmıştı. (Tan, 1936)

26 Eylül 1936'daki 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın ulusça nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin yukarıdaki yazıya paralellikte bir başka yazı Ankara Halkevi süreli yayını olan *Ülkü*'de bulunmaktadır:

Dil bayramı, kendisini doğuran sebepler ve yaşatan neticelerle birlikte mülâhaza edildiği zaman, tam manasile bir kült ifade eder. Bu bayram hurafe devirlerinin miras bıraktığı ve Türk nesillerinin şuursuz tevekkülle taşıyıp geldiği öteki bayramlara benzemez. Bu nazirsiz bir Türk jenesinin eşsiz bir buluşla dünya storyasından ve yaratılış felsefesinden çıkardığı (hakikat)in bayramıdır. Bunda, doğduğu muhitin hudutlarını aşıp taşan bir şeref, bir asalet vardır. (Mayakon, 1936: 89-90)

1936 yılındaki bayrama ilişkin çıkan yazılara baktığımızda dikkati çeken ilk nokta Osmanlı'dan süregelen dilde halk dili-saray dili ikiliğinin kaldırılması ve bir nevi halkın saraya egemen olduğu vurgusudur. Dönem içinde toplanmış olan Tarih ve Dil Kurultaylarına köylülerin dahi katılması, özellikle Halkevleri'nde konuşma yapıp, manzume ve şiirler okumaları, bayram kutlamalarını anlatan metinlerde vurgulanarak aktarılmıştır. Benzer şekilde Dolmabahçe Sarayı'ndaki kurultaya katılan köylülerin fotoğrafları dolaşıma sokulmuş, bu durum ise Cumhuriyet'in halkla bütünleştiğinin 'yegâne' nişanesi olarak sunulmuştur (bkz. Tan, 1936; Nadi, 1936). 1936'daki törenlerde Dil Devrimi'nin başlatılma nedenlerini aktaran yazı ve konuşmalara baktığımızda ise, daha önceki yıllarda yazılmış yazılar ve yapılmış konuşmalara benzer, kadim geçmiş ile gelecek arasında doğrudan bir bağlantı kurulduğu görülmektedir. Ancak artık bu bağlantının yegâne 'zafer takı', 1936 yılında sadece dil alanında değil ama bir bütün olarak tüm kültürel ve siyasal yaşamda oldukça koyu vurgularla ön plana çıkartılan, Güneş-Dil Teorisi'dir.

26 Eylül 1936 tarihli Ulus gazetesinde "Dil bayramı" başlıklı haberde bayram törenlerinde konuşmacıların "... Güneş-Dil teorisinin izah edeceği" (*Ulus*, 1936c) özellikle vurgulanmaktadır. Bu tavır, "inkılâbın mihreri, mahreki, kurucu ve koruyucusu Güneş-Dil Teorisidir. Zaferin şerefini ona vermek, muvaffakiyetin sırrını onda aramak ve en doğru bir muhakeme yolu" (Mayakon, 1936: 90) olduğuna dair 'inanç' ile sıkı sıkıya bağlıdır. E. Ekrem Talu imzalı "İlmi Aydınlatan Güneş" başlıklı yazıda, dil alanında yapılan çalışmaların ve atılımların nihai keşfi olarak değerlendirilen Güneş-Dil Teorisi'nin önemi, "biz şimdi yalnız bir ilmi hamleyi, bir çığırın açılmasını değil, Türk ilminin bu zaferini, ilmi aydınlatan güneşi kutluyoruz" (Talu, 1936) ifadesiyle dile getirilmektedir. Bu açıdan Cumhuriyet'in halkıyla ve aydınıyla bir bütün olarak izleyeceği yol bellidir: "Emniyet ve rahatlıkla iddia edilebilir ki Türk dili, çok geçmeden dünya medeniyet dilleri arasında, eski zenginliğine lâyık mevkiini tekrar alacaktır. Bir bayram güneşinin gönüllerde uyandırdığı bu inan, inkılâbın en yüksek mükâfatıdır. Diline kavuşacak Türk çocuğu! Bayramın kutlu olsun" (Mayakon, 1936: 91).

1936 yılı 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarına ilişkin, geçmiş seneler kutlamalarına dair eldeki verilerin görece az olduğu düşünüldüğünde, oldukça detaylı olan kutlama anlatıları Ankara Halkevi Dergisi olan *Ülkü'nün* Ekim sayısında sunulmaktadır:

Dördüncü Dil Bayramı Ankara Halkevinde, coşkun ve manâli bir törenle kutlandı. Dil Kurultayının toplandığı günlerde dil davasına inan ve ilgilerini beş gün beş gece toplanmalar, konuşmalar, şiirler ve türkülerle belirtmiş olan Ankara Halkevi üyeleri, Ankara halkının Dördüncü Dil Bayramında duyduğu sevinci ve ilgiyi belirtmek için çok sade ve güzel donanmış, kapısının medhalinde bir dil sergisi

açmış, salonlarında çok güzel, sesli sözlü, hareketli bir bayram havası yaşattı. Büyük salon hep dolu idi, dışarıda radyoyu dinleyen ve bahçesi dolduran bir kalabalık vardı. Hepsi dil davasının isabetini ve ulviyetini birer güzel tarzda ve birbirinden heyecanlı olarak tebarüz ettiren ve ... hitabe ve şiirler, dinleyiciler üzerinde mükemmel bir tesir uyandırmasını ve bayramın ehemmiyet ve şumulünü belirtmesini çok iyi başardılar. Halkevi, dil bayramını bir zafer bayramı kadar değer ve heyecan vermesini bildi. İstiklâl marşından sonra, Halkevi başkanı ve İçel Saylavı Ferid Celal Güven heyecanlı bir hitabeyle merasimi açtı ... Türk Dili sağışmanı ve Kütahya saylavı Besim Atalay, ... Manisa saylavı Kâzım Nami Duru, ... T. D. K Genel Kurulu üyelerinden Çanakkale saylavı Ahmed Cevad Emre [konuşmalarını yaptıktan sonra], İshak Rafet Işıkmen'in Atatürk Türkçesiyle yazıp okuduğu birkaç şiirde alâka ve zevkle dinlendi, hitabelerin ve şiirlerin hepsinde davayı canlandıran yerler çok alkışlandı. Söylev ve şiirlerden sonra on beş dakikalık aralık verildi...; on beş dakika sonra programın müzik kısmı başladı; güzel ve klasik parçalar maharetle çalındı, zevkle dinlendi. Saat altı geçiyordu İstanbul'dan Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in söylevi başladı. Ankaralılar bu söylevi de radyodan takib etmekle bayramı saatlerce süren bir heyecan ve alâka içinde kavramış ve kutlamış oldular. (Ülkü, 1936b: 160)

Haberden anlaşıldığı kadarıyla Ankara'daki kutlamalar bittikten sonra İstanbul'daki kutlamalar başlamaktadır. Ancak burada bir belirsizlik söz konusudur zira İstanbul'daki kutlamalar "Eminönü Halkevinde münevver tabakaya mensup büyük bir kalabalık toplanarak saat on sekizde Ankara'dan radyo ile verilen konferans" (Ülkü, 1936b: 160-161) dinlenmesinden sonra İstanbul'daki Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in söyleviyle başlamıştır. Bu bağlamda karışıklık metnin yazımından kaynaklı değilse -ki metinde bu tip bir karışıklık gözükmemektedir- İstanbul'daki 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarının, Ankara'dan radyo yayınıyla kutlamaları dinlemek için saat altıdan daha erken bir saatte, Eminönü Halkevi'nde katılımcıların toplanmasıyla başlamış olduğu söylenebilir. Bu açıdan Ankara Radyosu'ndaki yayın sonrasında İstanbul'daki 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamaları şu şekildedir: "Eminönü Halkevinde münevver tabakaya mensup büyük bir kalabalık toplanarak saat on sekizde Ankara'dan radyo ile verilen konferans dinlenmiş; ondan sonra İstiklâl Marşı ile merasim açılmıştır. Müteakiben Kurultay marşı çalınmış; bu marş ta dinlendikten sonra ... Sabri Esat Ander bir konferans vermiştir" (Ülkü, 1936b: 160-161; *Cumhuriyet*, 1936b).

1937 yılına kadar gerçekleşen 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamaları genel olarak yukarıda örnekleri verilen kutlama planları çerçevesinde şekillenmiştir. 1937 yılında Türk Tezi ve Güneş-Dil Teorisine yapılan vurgu oldukça koyulaştırılmış ve "bayram kutlamalarında bu tez ve teorinin mutlaka vurgulanması gerektiği" (*Cumhuriyet*, 1937a; *Cumhuriyet*, 1937b) açıkça belirtilmiştir. Ancak belirtmek

gerekir, 1937 yılında yapılan 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamaları, 1936 yılıyla kıyaslandığında, nispeten sönük geçmiştir. Önceki yıllarda Dil bayramına yönelik hazırlıklar gazetelerde günler öncesinden sunulmaya başlanırken, 1937 yılında küçük haberler ile geçiştirilmektedir. Bu duruma İstanbul Şehremini Halkevi'nin kutlama programına ilişkin Akşam Gazetesi'nde 25 Eylül 1937 tarihli haber gösterilebilir (bkz. *Akşam*, 1937a; *Son Telgraf*, 1937a). Bu doğrultuda Halkevleri merkezli gerçekleştirilen kutlamalarda, özellikle İstanbul Şehremini Halkevi'nde, projeksiyon araçlarının kullanıldığı ve Türk Tarih Kongreleri ile Türk Dil Kongrelerine ilişkin fotoğrafların katılımcılara gösterildiği anlaşılmaktadır (*Cumhuriyet*, 1937c). Benzer şekilde haberlerde Ankara ve İstanbul radyolarının ortak yayınlarında Türk Dil Kurumu adına söylevler verileceği belirtilmektedir (*Akşam*, 1937b; *Ulus*, 1937a). Ankara'daki bayram kutlama törenlerinde en ilginç 'eğlenti' ise, "tören sonunda Karagöz oynatılacak" (*Ulus*, 1937a) olmasıdır.

Konuşma metinleri ve manzumeler incelendiğinde, bayram kutlamalarında vurgunun hâlâ Güneş-Dil Teorisi'nde olduğu görülmektedir. Ancak bu vurgu daha önceki yıllarda 'Türklerin Dünya'nın kadim milletlerinden biri olduğu merkezliyen artık dünyanın kadim milletlerinin Türk olduğuna' kaymıştır. Bu bağlamda da 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarında 1937 yılına kadar süregelen 'yeni bir insan, yeni bir yurttaş ve yeni bir ulus' yaratımı ülküsü görece geri plana itilmiş, onun yerine medeniyet tarihi içinde, bu tarihin ana belirleyeni olarak Türk imgesi ikame edilmiştir. Şüphesiz ki bu radikal sapma Türk Tarih Tezi ile onun bileşeni ve destekleyicisi olan Güneş-Dil Teorisi'nin daha da radikalleştirilmesinin bir yansımasıdır. Nitekim Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nda verdiği demeç bunun bir göstergesidir:

Türkler için Dil Bayramı, büyük bir millî bayramdır. Bir takım dünya bilginleri ırkla dil arasında münasebet aramak veya aramamak hususunda ne derlerse desinler, Türklerce dil, milliyetin silinmez bir damgasıdır. Türkler, beşer hayatının hangi çağında olursa olsun nerelere gitmişler ve nerelerde yerleşmişlerse kültürlerini ve kültürel dillerini birlikte götürmüşler ve oralara yaymışlardır. Prehistuvar ve histuvar çağlarında ana yurddan ayrılarak başka diyarlara göçmüş olan Türklerin bugün başka başka adlar almış dillerinde bile Türk dilinin izleri canlı olarak yaşamaktadır. Bu izleri yeni Türk dil teorisinin ışıkları altında bugün açık olarak görüyoruz. (*Cumhuriyet*, 1937c)

1937 yılı 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarının, bu kez de İkinci Tarih Kongresi gölgesinde kaldığı bu bağlamda da bayram kutlamalarında ağırlıklı vurgunun Tarih Kongresi'ne ve Kongre bünyesindeki etkinliklere kaydığı görülmektedir. Ulusal gazetelerde bayramın Türkiye'nin hemen her yerinde coşkuyla kutladığı belirtilip, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın 'en ulu bayramlardan biri hatta kimi

dönemlerde en ulu bayram' olduğunun vurgulanmasına nazaran, 1937 yılında Halkevleri'nde ilan edilmiş olan kimi kutlamaların nedensiz iptal edildiği ya da hiç yapılmadığı da görülmektedir. Daha önceki yıllarda karşılaşılmayan bu durum gazetelerde açıkça halkın şikâyetine neden olmuştur. "Şehreminde Büyüksaray M. Caddesi 80 numarada kunduracı Yusuf Tan Ören imzasıyla" yazılmış bir şikâyet mektubu 2 Ekim 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır:

Birkaç gün üst üste yapılan ilân ve davet üzerine Şehremini Halkevinde tertib edilen Dil Bayramına gideyim dedim. Gösterilen saatte Evin salonunda dört sandalyadan başka bir şey yoktu. Orada bulunan birkaç kişiye sorduğumda merasimin dokuzda başlayacağını söylediler. Saat dokuz buçuğa geldiği halde ışıklar sönmüdü. Bir şey yapılmadı. Başarılamayacak bir iş için davet yapılmasaydı da biz de başka bir Halkevine gitseydik daha iyi olmaz mıydı? (Cumhuriyet, 1937ç)

1938 yılındaki ilk kutlamalar kurumun en önemli günlerinden biri olan, Atatürk'ün yeni alfabeyi tanıttığı, 9 Ağustos 1938 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 1936 yılında çıkartılan Tüzüğe göre bayram kutlamalarının düzenlendiği düşünüldüğünde, kurum Tüzüğünde 'yeni Türk alfabesinin kararlaştırıldığı 30 Ağustos' gününün açıkça yazılı olmasına karşın yeni alfabenin kararlaştırılma tarihi olarak Ağustos'un 8'ini 9'una bağlayan gecenin baz alınması ve kutlamaların 9 Ağustos günü gerçekleştirilmesi, yukarıda düşünülen şerhler dâhilinde okunmalıdır. Bu bağlamda 1938 yılındaki kutlamalar, 8/9 Ağustos 1928 tarihinde Atatürk'ün Sarayburnu'nda yeni Türk Harflerini tanıttığının onuncu yıl dönümü olması sebebiyle bir anlamda iki farklı tarihte yapılan iki farklı kutlamadan oluşmaktadır.

9 Ağustos 1938'de "Harf inkılâbı Bayramı" adı altında İstanbul Üniversitesi ve Sarayburnu'nda halkın geniş katılımlarıyla, sabahtan akşama kadar süren bir tören yapılmıştır. Üniversite'de Fuad Köprülü'nün "Türkçe'nin harf inkılâbı sayesinde memleketin irfanı ve kültürün yayılmasının önemini belirten konuşması sonrasında sahneye sırayla altı yaşındaki bir çocuk ile altmış beş yaşındaki ihtiyar bir yurttaş çıkmış eski dönem ile yeni dönem arasındaki farkları anlatan" (Cumhuriyet, 1938a) konuşmasından sonra, akşam 20.00 saatlerinde Sarayburnu'nda bandonun sürekli çaldığı İstiklâl Marşı eşliğinde fener alayı düzenlenmiş ve kortej yürüyüşü gerçekleştirilmiştir. Kortej Mustafa Kemal Atatürk'ün Sarayburnu'ndaki heykeline çelenkler bırakmış ve Mustafa Kemal Atatürk'e şükranlarını iletmiştir. Kortej sonrasında ise saat 22.50'de, Eminönü Halkevi amatörleri tarafından Sarayburnu'nda hazırlanmış sahnede 'Himmetin Oğlu' adlı piyes sahnelenmiştir. İstanbul dışında 9 Ağustos 1938 tarihinde "Harf inkılâbı Bayramı"nın kutlanıp kutlanmadığına ilişkin detaylı bilgi sahibi değiliz.

Ancak aynı tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan, ayın 9'unda Ankara'dan geçilmiş bir telgraf haberine göre, "Ankara'da dâhil olmak üzere Türkiye'nin birçok vilâyet ve kazasında kutlamalar yapılmış, Halkevlerinde müsamereler ve konferanslar düzenlenmiştir" (*Cumhuriyet*, 1938a).

1938 yılında 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarına ilişkin ilk haberler ise genellikle 20 Eylül 1938 tarihli ulusal gazetelerde yayınlanmıştır. İlan edilen bayram kutlama programlarında Güneş-Dil Teorisi'nin merkeze alınıp Türk Tarih Tezi ile ilişkili olarak sunulduğu görülmektedir (bkz. *Akşam*, 1938a; *Cumhuriyet*, 1938b; *Ulus*, 1938a). 1938 yılındaki tören programları, her ne kadar önceki yıllarda var olan program şablonunu, ufak farklılıklar dışında, aynen benimsemiş olsa bile, gazetelere yansıyan Halkevi programlarına bakıldığı zaman oldukça sadeleşmiştir (*Cumhuriyet*, 1938c; *Cumhuriyet*, 1938ç). Benzer biçimde gazetelerin 26 Eylül günü sayfalarını, daha önceki yıllarda olduğu gibi, yoğunlukla 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarını kutlayan ve aktaran yazılarla donatmadığı ve fakat daha çok dönem içinde Avrupa'da savaş ihtimaline odaklandığı görülmektedir. Hatırlatmak gerekir, ilgili tarihlerde Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığı da oldukça bozulmuştur. 26 Eylül 1938 tarihli gazetelerde Mustafa Kemal Atatürk'e saygılar sunulmaktadır. Bu minvalde Kurun gazetesinde "Türk'ü öz diline kavuşturan en büyük Türk" (*Kurun*, 1938a) ifadesiyle, Cumhuriyet gazetesinde ise "Atatürk'ün dil bayramı vesilesiyle kendisine çekilmiş çokça telgrafa mütehassis olduğu ve teşekkür ettiği" (*Cumhuriyet*, 1938d) ifadesiyle, Ulus gazetesinde ise "Büyük Şef" (*Ulus*, 1938b) ifadesiyle yer alan haberler Mustafa Kemal Atatürk'e sunulan saygıların örnekleridir.

Sonuç

Türkiye'de yüzyıldır dilde süregelen tartışmaların Osmanlı'dan kalan 'kadim' bir miras olması, tartışmaların mahiyetinin zamanla değişmesine ve dönüşmesine sebep olmuştur. Dil çalışmalarının dönemsel siyasal olaylardan ve gerilimlerden etkilendiği ve neredeyse gündelik siyaseti şekillendiren söylemlerle iç içe geçmişliği düşünüldüğünde 'dil' ve 'bayram' arasındaki ilişkinin de bu olaylar ve gerilimlerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Nitekim 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın 'özü', tarihsel olarak Türkiye'nin kadim sorunlarına mündemiç olduğundan, ilgili tartışmaların takip edilebileceği özgün alanlardan birisidir.

Egemen söylemin tekrarı olarak Türkiye'de dil alanında yapılan çalışmalar salt bir dili teknik yönden ıslah etme amacını gütmemekte aynı zamanda 'yeni bir insan, yurttaş ve ulus inşasını' amaçlamaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde dil dolayısıyla toplumu bir bütünlük içinde tutma amacı, Jön Türkler'den süregelen bir ulus yaratmada yaşanan sıkıntıların sebebi olarak dili değil

bizatihi yaratılacak toplumun kendisini, bir başka söyleyişle Türkçeyi değil ama Türk'ü/Türklüğü, gören yaklaşımın farklı veçhelerle yeniden diriltildiği bir dönemdir. Bu açıdan dil dolayımıyla amaçlanan 'yaratımda', önce tarih yazımının gerçekleştirilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Güneş-Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi'nin ortaya koyduğu savlar, pratikteki dil sorununu aşarak devletin, Türkçenin yarattığı imkânları kullanarak tüm toplumu kapsayıcı 'kendi dilini' oluşturmasına olanak tanımıştır. Zira Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen Güneş-Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi, Türkçeyi bir yandan inşa edip korurken diğer yandan Türk'ü ve Türklüğü, öz olarak tartışmaya açmadan, teorik olarak inşa edip korumaktadır. Bu sayede dil ile o dili kullananlar, yani Türkçe ile Türk(ler)/Türklük arasındaki ilişkiden yeni biri yurttaş ve yeni bir ulus ile bu ulusa ve yurttaşına ait kolektif bir tarih ve bellek inşa edilmesi amaçlanmaktadır.

Cumhuriyet'in yüzyıllık serencamında egemen tarihsel anlatı zaman içinde zayıflasa bile, kadim tarih vurgusu ve bunun dildeki yansımaları tamamen terk edilmeyecek, anlatı Cumhuriyet'in egemen mantığının temel bir bileşeni olacaktır. 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın biricikliği de burada yatmaktadır. Cumhuriyet'in egemen tarih anlatısının ve dildeki yansımalarının, şüphesiz ki 1930'ların koyu vurgularıyla olmasa bile, bugün dahi takip edileceği uzam, 26 Eylül Türk Dil Bayramı'dır. Bu minvalde 1933-1938 yılları arasındaki 26 Eylül Türk Dil Bayramı kutlamalarının içeriği, yeni bir ulusun kendine yeni bir köken arayışını; 'var olan', 'bulunan' ve gerçekte 'inşa edilen' kökün ise 'geçmiş' ile 'gelecek' arasındaki bağlantının güncellenmesini amaçlamaktadır. Güncellenen bu bağ ısrarla ve inatla kutlanan 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın işaret ettiği şey(ler)in, 'bir kurum günü mü', 'bir dilin bayramı mı' yoksa 'cumhuriyetin devrimlerinden biri ve belki de en yücesinin bayramı mı' gibi muğlaklığı kendinden menkul sorular üzerinden aslında devletin kendi 'özünü' yine ve yeniden ama aynı inat ve ısrarla kurması girişiminin 'kadim' bir yansımasıdır; 26 Eylül Türk Dil Bayramı'nın altı yıllık en yoğun dönemi, Cumhuriyet'in yüzyıllık tartışmalarına ışık tutmaktadır.

Kaynakça

Ağaoğlu A (1330). İslam'da Dava-i Milliyet, *Türk Yurdu*, 72, 27 Teşrînisâni 1330. (Çeviribasım: *Türk Yurdu*, 3(5-6), Ankara: Tutibay Yayınları, 338-392).

Akalın Ş H (2007). *Kuruluşundan Günümüze Türk Dil Kurumu (Nizamname, Tüzük, Yasa ve Yönetmelikler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akşam (26/09/1935; 1935a). Dil bayramımız kutlu olsun, Son Erişim Tarihi, 09/10/2023.

Akşam (26/09/1935; 1935b). Halkevlerindeki tören, Son Erişim Tarihi, 09/10/2023.

Akşam (25/09/1936; 1936a). Beyoğlu halkevinde dil bayramı merasimi, Son Erişim Tarihi, 10/10/2023.

Akşam (25/09/1937; 1937a). Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 11/10/2023.

Akşam (26/09/1937; 1937b). Dil Bayramı bugün her tarafta merasimle kutlanacak, Son Erişim Tarihi, 11/10/2023.

Akşam (20/09/1938; 1938a). Dil Bayramı hazırlığı 26 Eylül günü merasimle kutlanacak, radyoda söylev verilecek, Son Erişim Tarihi, 12/10/2023.

Arıkan S (1934). Dil Bayramında T. D. T. C. Başkanının Sözlere, *Türk Dili-Dil Bayramı Özel Sayısı*, 10, 7-8.

Atalay B (1934). Dil Bayramında, *Türk Dili-Dil Bayramı Özel Sayısı*, 10, 10-14.

Atay F R (1936). Dil Kurultayı, *Ülkü*, 43(8), 1936, 1-2.

Atay F R (2010). *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.

ATAM (2023). "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri", <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/S%C3%96YLEV-ORJ%C4%BONAL.pdf>, Son Erişim Tarihi, 02/06/2023.

Baydar M (1982). *Atatürk Diyor ki*, İstanbul: Varlık Yayınları.

CHF (1932). *Halkevi Talimatnamesi*, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.

CHP (1948). *16. Yıl*, Ankara: Yay. Y.

Cumhuriyet (26/09/1933;1933a). Türkdili bayramı. Son Erişim Tarihi, 05/05/2023.

Cumhuriyet (27/09/1933; 1933b). Dil Bayramı. Son Erişim Tarihi, 05/05/2023.

Cumhuriyet (27/08/1934; 1934a). Dil Bayramı. Son Erişim Tarihi, 06/05/2023.

Cumhuriyet (04/09/1934; 1934b). İkinci Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 06/05/2023.

Cumhuriyet (18/09/1934; 1934c). Dil bayramına hazırlık, Son Erişim Tarihi, 06/05/2023.

Cumhuriyet (21/09/1934; 1934ç). Kurultay Marşı, Son Erişim Tarihi, 07/05/2023.

Cumhuriyet (22/09/1934; 1934d). Kurultay Marşı, Son Erişim Tarihi, 07/05/2023.

Cumhuriyet (25/09/1934; 1934f). Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 08/05/2023.

Cumhuriyet (26/09/1934; 1934g). Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 08/05/2023.

Cumhuriyet (15/02/1935; 1935a). Talebe Birliği, Son Erişim Tarihi, 11/05/2023.

Cumhuriyet (11/09/1935; 1935b). Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 11/05/2023.

Cumhuriyet (17/09/1935; 1935c). Dil bayramı için hazırlıklar, Son Erişim Tarihi, 12/05/2023.

- Cumhuriyet* (25/09/1935; 1935ç). Dil bayramı, Son Erişim Tarihi, 12/05/2023.
- Cumhuriyet* (25/09/1935; 1935d). Ankarada Dil bayramı hazırlığı, Son Erişim Tarihi, 12/05/2023.
- Cumhuriyet* (27/09/1935; 1935e). Genel Sekreter İ. Necminin söylevi, Son Erişim Tarihi, 13/05/2023.
- Cumhuriyet* (26/09/1935; 1935f). Bugün Ulusal Dil Bayramını kutluluyoruz, Son Erişim Tarihi, 13/05/2023.
- Cumhuriyet* (14/09/1946; 1936a). Atatürk dün dil işleriyle meşgul oldular, Son Erişim Tarihi, 15/05/2023.
- Cumhuriyet* (21/09/1936; 1936b). Cumartesi günü Dil bayramı var, Son Erişim Tarihi, 15/05/2023.
- Cumhuriyet* (25/09/1936; 1936c). Dil bayramı kutlulaması, Son Erişim Tarihi, 16/05/2023.
- Cumhuriyet* (26/09/1936; 1936ç). Mutlu bir gün: Dil bayramı, Son Erişim Tarihi, 16/05/2023.
- Cumhuriyet* (27/09/1936; 1936d). Büyük Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 17/05/2023.
- Cumhuriyet* (19/09/1937; 1937a). 26 eylül Dil bayramı hazırlıkları, Son Erişim Tarihi, 19/05/2023.
- Cumhuriyet* (23/09/1937; 1937b). Dil bayramına aid hazırlıklar bitiriliyor, Son Erişim Tarihi, 19/05/2023.
- Cumhuriyet* (27/09/1937; 1937c). Dil bayramı bütün memlekette kutlulandı, Son Erişim Tarihi, 19/05/2023.
- Cumhuriyet* (02/10/1937; 1937ç). Şehremini Halkevindeki dil bayramı münasebetiyle, Son Erişim Tarihi, 19/05/2023.
- Cumhuriyet* (10/18/1938; 1938a). Harf inkılâbı bayramı, Son Erişim Tarihi, 26/05/2023.
- Cumhuriyet* (20/09/1938; 1938b). Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 26/05/2023.
- Cumhuriyet* (23/09/1938; 1938c). Halkevlerinde, Son Erişim Tarihi, 26/05/2023.
- Cumhuriyet* (24/09/1938; 1938ç). Halkevlerinde, Son Erişim Tarihi, 26/05/2023.
- Cumhuriyet* (28/09/1938; 1938d). Dil bayramı Atatürk Halkın Tebriklerine Teşekkür Ediyor, Son Erişim Tarihi, 26/05/2023.
- Kanun-i Esasi. (2023). <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876ilkmetinler/1876-ilkhal-osmanlica.pdf>, Son Erişim Tarihi, 05/05/2023.
- Kurun* (25/09/1935; 1935a). Dil bayramı, Son Erişim Tarihi, 09/10/2023.

Kurun (26/09/1935; 1935b). Kültür devriminin bir bayram gününü yaşıyoruz, *Son Erişim Tarihi*, 09/10/2023.

Kurun (25/09/1936; 1936a). Halkevlerinde dil bayramı, *Son Erişim Tarihi*, 10/10/2023.

Kurun (26/09/1938; 1938a). Bugün Dil Bayramıdır, *Son Erişim Tarihi*, 12/10/2023.

Lewis G (1999). *The Turkish Language Refrom A Catastrophic Success*, New York: Oxford University Press.

Mayakon İ M (1936). Dayandığımız Esas, *Ülkü*, 44(VIII), 89-90.

Nadi Y (1936). Dil bayramı, *Cumhuriyet*, 26 Eylül, *Son Erişim Tarihi*, 25/05/2023.

Namık H (1934). Hüseyin Namık Beyin Konferansı, *Türk Dili-Dil Bayramı Özel Sayısı*, 10, 74-77.

Menz A ve Schroeder C (2008). *Türkiye’de Dil Tartışmaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Rıza A (1934). Ali Rıza Bey’in Sözleri, *Türk Dili-Dil Bayramı Özel Sayısı*, 10, 83-84.

Ruknettin B (1934). Ruknettin Bey’in Sözleri, *Türk Dili-Dil Bayramı Özel Sayısı*, 10, 88-91.

Sadoğlu H (2010). *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Son Posta (24/09/1935; 1935a). Dil Bayramı Edebiyat Fakültesinde Bir Toplantı Yapılacak, *Son Erişim Tarihi*, 09/10/2023.

Son Telgraf (25/09/1937; 1937a). Sinci dil bayramı hazırlıkları, *Son Erişim Tarihi*, 11/10/2023.

Talu E E (1936). İلمي Aydınlatan Güneş, *Son Posta*, 26 Eylül, *Son Erişim Tarihi*, 10/10/2023.

Tan (24/09/1935; 1935a). Dil Bayramı, *Son Erişim Tarihi*, 09/10/2023.

Tan (26/09/1935; 1935b). İstanbuldaki Halkevlerinin Programları, *Son Erişim Tarihi*, 09/10/2023.

Tan (26/09/1935; 1935c). Dil Bayramımızı Bugün Kutluluyoruz, *Son Erişim Tarihi*, 09/10/2023.

Tan (26/09/1935; 1935d). Özdil Bayramı, *Son Erişim Tarihi*, 09/10/2023.

Tan (25/09/1936; 1936a). Dil bayramı yarın kutlulanacak, *Son Erişim Tarihi*, 10/10/2023.

Tan M T (1935). Kutlu dil, kutlu gün, *Cumhuriyet*, 26 Eylül, *Son Erişim Tarihi*, 29/05/2023.

Tan M T (1936). Dil Bayramı, *Cumhuriyet*, 26 Eylül, *Son Erişim Tarihi*, 29/05/2023.

TDK (1933). Birinci Türk Dil Kurultay Tutanakları: Tezler, Müzakere Zabıtları, İstanbul: Devlet Matbaası.

TDK (2007). *Kuruluşundan Günümüze Türk Dil Kurumu (Nizamname, Tüzük, Yasa ve Yönetmelikler)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2022). 87. Dil Bayramı Kutlu Olsun, <https://www.tdk.gov.tr/icerik/duyurular/87-dil-bayrami-kutlu-olsun/>, Son Erişim Tarihi, 11/06/2023.

TDK (2023). Tarihçe. <https://tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/tarihce-2/>, Son Erişim Tarihi, 18/10/2023.

Turan S ve Özel S (2007). *75. Yılda Türkçenin ve Dil Devriminin Öyküsü*, Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Ulus (24/09/1935; 1935a). Dil bayramında verilecek söylev, Son Erişim Tarihi, 09/10/2023.

Ulus (26/09/1935; 1935b). Dil Bayramı Nasıl Kutlanacak, Son Erişim Tarihi, 09/10/2023.

Ulus (26/09/1935; 1935c). Bugün Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 09/10/2023.

Ulus (14/09/1936; 1936a). 26 Eylül dil bayramı kutlama programı hazırlandı, Son Erişim Tarihi, 10/10/2023.

Ulus (25/09/1936; 1936b). Yarın Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 10/10/2023.

Ulus (26/09/1936; 1936c). Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 10/10/2023.

Ulus (26/09/1937; 1937a). Dil bayramı büyük törenle kutlanıyor, Son Erişim Tarihi, 11/10/2023.

Ulus (20/09/1938; 1938a). Bütün yurttta 26 Eylül Dil Bayramı törenle kutlanacak, Son Erişim Tarihi, 12/10/2023.

Ulus (26/09/1938; 1938b). Dil Bayramı, Son Erişim Tarihi, 12/10/2023.

Ülkü (1936a). Üçüncü Türk Dil Kurultayı, *Ülkü*, 43(8), 77-84.

Ülkü (1936b). Kültür Haberleri, *Ülkü*, 44(VIII), 160.

Ülkütaşır M Ş (2009). *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.